afhankelijk ontstaan

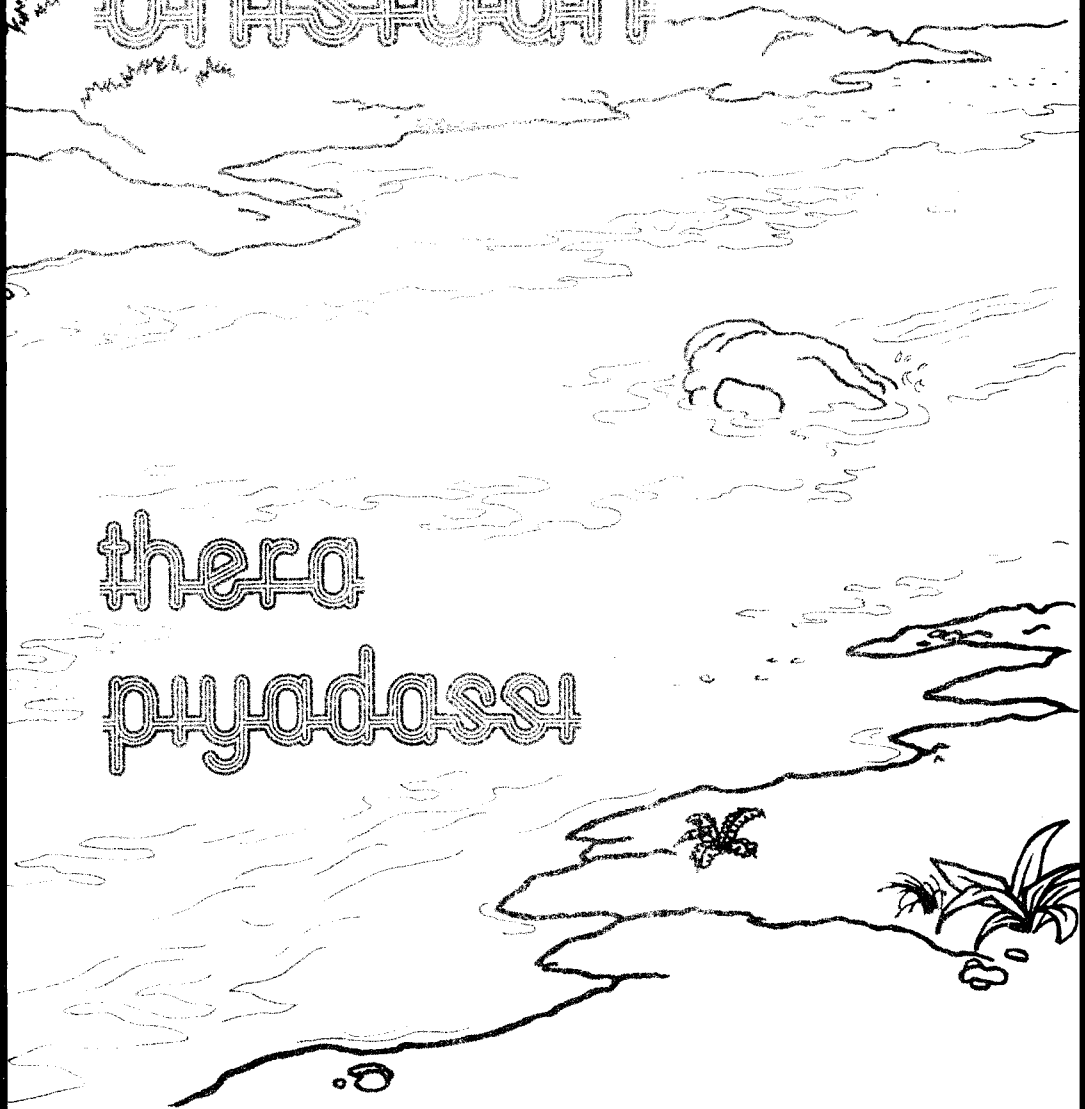

thera pyadassi

Boeddhayāna Publikaties 12

afhankelyk ontstaan

thera piyadassi

* Boeddhayāna Uitgeverij *

BOEDDHAYĀNA PUBLIKATIES 13

van dezelfde auteur zijn reeds verschenen:

6. De Zeven Faktoren van Verlichting
11. Lezingen in het Boeddhayāna Centrum
20. Psychologische Aspekten van het Boeddhisme
28. Vrouwen in de Boeddhistische Literatuur
30. Boeddhistische Meditatie
31. De Boeddha, Zijn Leven en Leer
33. Het Aloude Pad van de Boeddha

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Piyadassi

Afhankelijk Ontstaan : Paticca Samoeppāda / Piyadassi Thera ; (vert. uit het Engels door Dhammawīranātha Thera) - Den Haag : Boeddhayāna Uitgeverij. - (Boeddhayāna Publikaties ; 12)
Vert. van: Dependent Arising. - Kandy, Sri Lanka : Buddhist Publication Society, 1959. - Nederlandse Uitg.
eerder verschenen o.d.t.: Afhankelijke Oorsprong.
ISBN 90-71329-08-9 geb.
SISO 214.3 UDC 294.3
Trefw.: Boeddhisme

© 1989 Boeddhayāna Uitgeverij
uitgegeven door: Boeddhayāna Uitgeverij
cover design: Oepāsikā Mettā
derde druk 1990/2534
Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, mikrofilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
No part of this work may be reproduced in any form by print, photoprint, microfilm or any means without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

Inleiding 5

I Onwetendheid (*awiddjā*) 14
II Wilskrachtige Formaties (*saṅkhārā*) 16
III Bewustzijn (*wiññāna*) 20
IV Geaardheid-Stoffelijkheid (*nāma-rōepa*) . . . 24
V De Zesvoudige Basis (*saḷāyatana*) 25
VI Kontakt (*phassa*) 26
VII Gevoel (*wedanā*) 27
VIII Begeerte (*taṇhā*) 29
IX Gehechtheid (*oepādāna*) 33
X Wording (*bhawa*) 35
XI Geboorte (*djāti*) 36
XII Ouder worden en dood (*djarāmarana*) 39
Paṭicca-samuppāda 50

Aanhangsels door Thera Dhammawīranātha 55
1 Schema Bestaansgebieden 56
2 Schema Afhankelijk Ontstaan 60
3 Teksten 61

Namo Tassa Bhagawato Arahato Samma-Samboeddhassa!

Inleiding

Afhankelijk Ontstaan - *Paticca Samoeppada* - is een basislering van de Boeddha-Dhamma (het Boeddhisme). De leer, die daarin vervat is, is zo diep en diepzinnig dat het niet mogelijk is binnen het beperkte bereik van deze verhandeling een uitgebreid onderzoek te verrichten naar dit onderwerp. Hier is een poging gedaan om, uitsluitend gebaseerd op de Leer van de Boeddha, deze lering te verhelderen. Hierbij zijn de betreffende gekompliceerde details achterwege gelaten.

Geleerden en schrijvers hebben deze term op verschillende manieren vertaald. 'Afhankelijk Ontstaan', 'Afhankelijk Opkomen', 'Gekonditioneerde Voortbrenging', 'Oorzakelijke Konditionering', 'Oorzakelijk Ontstaan' zijn enkele vertalingen. Door deze gehele verhandeling wordt de term 'Afhankelijk Ontstaan' gebruikt. Het Afhankelijk Ontstaan is geen prediking voor hen die niet-intelligent en oppervlakkig zijn, noch is het een lering welke begrepen kan worden door spekulatie en louter logika, welke door haarklovende redetwisters naar voren wordt gebracht.

Dit zijn de woorden van de Boeddha:

"Inderdaad, Ananda,[1] diep is deze *Paticca Samoeppada* en diep doet het zich voor. Doordat zij deze leer niet begrijpen en niet doorgronden, raken deze wezens verstrikt gelijk een verwarde bal draad en worden zij gelijk moeñdja-gras en snellen voort, daar zij niet in staat zijn voorbij de ellendige toestanden van bestaan en *samsara* - de kringloop van bestaan - te gaan."[2]

Diegenen die er niet in slagen de ware essentie van deze uiterst belangrijke leer te begrijpen, zien het aan voor een mechanische wet van oorzakelijkheid of voor een simpel gelijktijdig opkomen, ja zelfs voor een eerste begin van alle dingen, levend en levenloos. Men moet dan ook voor ogen houden dat er geen Eerste Oorzaak met een hoofdletter E en een hoofdletter O is in de Boeddhistische gedachte; afhankelijk ontstaan probeert niet een Eerste Oorzaak op te duiken of zelfs te onderzoeken. De Boeddha verklaarde nadrukkelijk dat het eerste begin van bestaan iets ondenkbaars[3] is en dat zulke denkbeelden en spekulaties over een eerste begin kunnen leiden tot mentale stoornissen.[4] Als men een 'Eerste Oorzaak' aanneemt is men gerechtigd te vragen naar de oorzaak van die 'Eerste Oorzaak'; want niets kan ontsnappen aan de wet van voorwaarde en oorzaak en in deze wereld is deze wet zichtbaar voor een ieder, behalve voor diegenen die niet willen zien.

Volgens Aldous Huxley: "Diegenen die de fout maken te denken in termen van een eerste oorzaak zijn het lot beschoren nooit wetenschapslieden te worden. Maar daar zij niet weten wat wetenschap is, zijn zij zich er niet bewust van dat zij iets missen. Wat het Westen betreft past het niet langer in de gangbare wijze van denken fenomenen terug te verwijzen naar een eerste oorzaak... Wij zullen er nooit in slagen ons ijzeren tijdperk te veranderen in een gouden tijdperk, totdat wij onze ambities opgeven om een eerste oorzaak voor al ons lijden te vinden, en het bestaan van vele oorzaken die gelijktijdig werkzaam zijn, van ingewikkelde wederzijdse relaties en herhalende akties en reakties toegeven."[5]

Er is in de Boeddhistische gedachte geen plaats voor een scheppende God die de goede en slechte daden van de wezens van zijn schepping beloont of bestraft. Een theïst, echter, die wezens en gebeurtenissen toeschrijft aan een almachtige, scheppende God zal nadrukkelijk zeggen: 'Het is Gods wil, het is heiligschennis de Autoriteit in twijfel te trekken'. Dit Godsidee verstrikt echter de menselijke vrijheid om te onderzoeken,

te analyseren, na te vorsen, te zien wat er achter dit blote oog is en het vertraagt het inzicht.

Laten we nu even aannemen dat 'x' de 'eerste oorzaak' is. Brengt deze veronderstelling ons nu ook maar iets dichter bij ons doel, onze bevrijding? Sluit het niet de deur ervoor? Het Boeddhisme verklaart, aan de andere kant, dat dingen noch veroorzaakt worden door een oorzaak (*ekahetoeka*) noch zijn zij zonder oorzaak (*a-hetoeka*): de twaalf faktoren van de *Paticca Samoeppada* en de vierentwintig konditionerende relaties (*paccaya*) uiteengezet in de *Patthana* - het zevende en laatste boek van de *Abhidhamma Pitaka* - demonstreren duidelijk hoe dingen veelvoudig veroorzaakt (*aneka-hetoeka*) zijn; en door te verklaren dat dingen noch zonder oorzaak noch te wijten zijn aan een enkele oorzaak loopt het Boeddhisme vijfentwintig eeuwen vooruit op de moderne wetenschap.

We zien het bestuur van een natuurlijke wet - oorzaken en gevolgen zonder begin - en niets anders dat het universum beheerst. Elk gevolg wordt op zijn beurt weer een oorzaak en dit gaat voor eeuwig door (zolang onwetendheid en begeerte het toestaan voort te duren). Een kokosnoot is bijvoorbeeld de hoofdoorzaak of nabije oorzaak van een kokosnootboom en diezelfde boom is weer de oorzaak van vele kokosnootbomen. 'X' heeft twee ouders, vier grootouders en zo strekt de wet van oorzaak en gevolg zich ononderbroken uit, gelijk de golven van de zee - ad infinitum.

Het is gewoon onmogelijk om een eerste begin waar te nemen. Niemand kan de absolute oorzaak van iets opsporen, zelfs niet van een zandkorrel, laat staan van menselijke wezens. Het is nutteloos en zinloos om te gaan zoeken naar een begin in een verleden zonder begin. Leven is geen identiteit, het is een wording. Het is een voortdurende stroom van psychologische en fysiologische veranderingen; een samenvloeiing van geest en lichaam (*nama-roepa*).

"Er is geen reden om aan te nemen dat de wereld een begin heeft. Het idee dat dingen een begin moeten hebben is eigenlijk te wijten aan ons gebrek aan voorstellingsvermogen. Daarom hoef ik misschien niet meer tijd te verspillen aan de diskussie betreffende de eerste oorzaak."[6]

In plaats van een 'Eerste Oorzaak' spreekt de Boeddha over gekonditioneerdheid. De gehele wereld is onderworpen aan de wet van oorzaak en gevolg, met andere woorden: aktie en reaktie. We kunnen aan niets in deze kosmos denken dat zonder oorzaak en ongekonditioneerd is.

Zoals Viscount Samuel zegt: "Er bestaat niet zoiets als toeval. Elke gebeurtenis is het gevolg van voorgaande gebeurtenissen; alles wat er gebeurt is het gevolg van een kombinatie van een groot aantal eerdere oorzaken; en gelijke oorzaken brengen altijd gelijke gevolgen voort. De wetten van Oorzakelijkheid en van de Uniformiteit van de Natuur overheersen overal en altijd."[7]

Het Boeddhisme leert dat alle samengestelde dingen ontstaan, op het moment bestaan en verdwijnen (*oeppada, thiti, bhanga*), afhankelijk van voorwaarden en oorzaken.

Vergelijk de waarheid van dit gezegde met het vaak aangehaalde vers van de Arahat[8] Thera Assadji, een van de eerste vijf discipelen van de Boeddha, die de gehele leer van de Boeddha samenvatte toen hij de vraag van Oepatissa, die later bekend werd als de Arahat Thera Saripoetta, beantwoordde.

Zijn vraag was: "Wat is de leer van uw leraar? Wat verkondigt hij?"

En het antwoord luidde:

"Ye dhamma hetoeppabhawa tesam hetoem tathagato;
Aha tesam ca yo nirodho ewam wadi mahasamano."

"Wat dan ook voortkomt uit een oorzaak,
De Tathagata heeft daarvan de oorzaak verklaard;
Het ophouden heeft hij ook verklaard.
Dit is de leer van de Verheven Wijze."[9]

Dit drukt, hoewel in het kort, in ondubbelzinnige bewoordingen het afhankelijk ontstaan of gekonditioneerdheid uit.

Zoals de tekst ons leert zat de Boeddha gedurende de gehele eerste week na de Verlichting aan de voet van de Bodhi-boom te Gaya, de verheven gelukzaligheid van bevrijding ervarende. Toen de zevende dag verstreken was, verrees hij uit die *samadhi*, die toestand van gekonsentreerde gedachten en dacht gedurende de eerste nachtwake[10] aldus over het afhankelijk ontstaan wat betreft het opkomen van dingen (*anoeloma*): "Als dit bestaat, komt dat tot stand; met het opkomen van dit, komt dat op, namelijk: afhankelijk van onwetendheid, wilskrachtige formaties; afhankelijk van formaties, bewustzijn; . . . enzovoorts . . . Dit is het opkomen van het gehele samenstel van lijden."[11]

Toen overpeinsde hij in de middelste nachtwake aldus het afhankelijk ontstaan wat betreft het ophouden van dingen (*patiloma*)[12]: "Als dit niet bestaat, ontstaat dat niet; met het ophouden van dit, houdt dat op, namelijk: met het totale ophouden van onwetendheid, het ophouden van wilskrachtige formaties; . . . enzovoorts . . . Aldus is het ophouden van dit gehele samenstel van lijden."

In de laatste nachtwake dacht hij aldus na over het afhankelijk ontstaan zowel wat betreft het opkomen als het ophouden van dingen: "Als dit bestaat, komt dat tot stand; met het opkomen van dit, komt dat op. Als dit niet bestaat, ontstaat dat niet; met het ophouden van dit, houdt dat op, namelijk: afhankelijk van onwetendheid, wilskrachtige formaties; . . . enzovoorts . . . Aldus is het einde van dit gehele samenstel van lijden."[13]

Men kan terecht de vraag stellen: Waarom verkondigde de Boeddha de Leer van 'Afhankelijk Ontstaan' niet in zijn Eerste Prediking,[14] de Leerrede welke gehouden werd tot de vijf asceten (zijn vroegere metgezellen) te Sarnath bij Benares? Het antwoord luidt: De belangrijkste punten welke besproken werden in deze uiterst belangrijke Leerrede zijn de Vier Nobele Waarheden: lijden, de oorzaak, de vernietiging en de weg tot de vernietiging van lijden, het Nobele Achtvoudige Pad. Er wordt met geen woord gerept over 'Afhankelijk Ontstaan'; maar degene die de filosofische en leerstellige betekenis van het afhankelijk ontstaan begrijpt, zal zeker begrijpen dat de twaalfvoudige *Paticca Samoeppada*, 'Afhankelijk Ontstaan', zowel in de volgorde van opkomen alswel van ophouden (*anoeloma* en *patiloma*) besloten ligt in de Vier Nobele Waarheden.

De *Paticca Samoeppada* legt in zijn volgorde van opkomen het proces van wording (*bhawa*) aan de dag, met andere woorden: het verschijnsel lijden (*doekkha*, de eerste waarheid) en hoe dit proces van wording of lijden is gekonditioneerd (*doekkha-samoedaya*, de tweede waarheid). In zijn volgorde van ophouden, maakt de *Paticca Samoeppada* het ophouden van dit worden, dit lijden (*doekkha-nirodha*, de derde waarheid) duidelijk en hoe het ophoudt (*doekkha-nirodha gamini patipada*, de vierde waarheid). Het woord van de Boeddha hieromtrent komt aldus voor in de *Angoettara Nikaya*:

"En wat, monniken, is de Nobele Waarheid van het opkomen van lijden?

"Afhankelijk van onwetendheid komen wilskrachtige formaties op; afhankelijk van wilskrachtige formaties, bewustzijn; afhankelijk van bewustzijn, geaardheid-stoffelijkheid (mentale en fysieke kombinatie); afhankelijk van geaardheid-stoffelijkheid, de zesvoudige basis (de vijf fysieke organen en bewustzijn als zesde); afhankelijk van de zesvoudige basis, kontakt; afhankelijk van kontakt, gevoel; afhankelijk van gevoel,

begeerte; afhankelijk van begeerte, vasthouden; afhankelijk van vasthouden, het wordingsproces (wedergeboorte); afhankelijk van het wordingsproces doen veroudering en dood, zorgen, jammerklacht, pijn, smart en wanhoop zich voor. Aldus komt het gehele samenstel van lijden op.[15]

"Dit, monniken, wordt de Nobele Waarheid van het opkomen van lijden genoemd.

"En wat, monniken, is de Nobele Waarheid van het ophouden van lijden?

"Door het volledig ophouden van onwetendheid houden wilskrachtige formaties op; door het volledig ophouden van wilskrachtige formaties, bewustzijn; . . . enzovoorts . . . het ophouden van het gehele samenstel van lijden. Dit, monniken, wordt 'het ophouden van lijden' genoemd."[16]

Uit het voorgaande blijkt overduidelijk dat de *Paticca Samoeppada* met zijn twaalf faktoren de leer van de Boeddha is en niet, zoals sommigen geneigd zijn te denken, het werk van sommige schrijvers over de Dhamma uit latere tijden. Het is ongegrond, ja zelfs gevaarlijk, overhaast konklusies te trekken zonder volledig begrip van de gewichtigheid van de *Paticca Samoeppada.*

Het Afhankelijk Ontstaan, ofwel de leer van gekonditioneerdheid, wordt vaak verklaard aan de hand van verschillende praktische termen, maar het is niet alleen maar een pragmatische lering, alhoewel het zich als zodanig doet voorkomen tengevolge van zulke verklaringen waartoe kortheidshalve toevlucht is genomen. Diegenen die vertrouwd zijn met de *Tipitaka* (de Boeddhistische Canon) weten dat in de leringen van de *Paticca Samoeppada* datgene wordt gevonden wat de basisbeginselen van kennis (*ñana*) en wijsheid (*paññа*) in de Saddhamma, de Goede Wet, voortbrengt. Deze lering over de gekonditioneerdheid van alles in deze wereld, dat wil zeggen de vijf aggregaten, kan worden beschouwd als de

essentie van de levensopvatting van de Boeddha. Dus als men de verklaring van de wereld door de Verlichte juist wil begrijpen moet dit begrijpen gebeuren door een volledig begrijpen van deze centrale lering, samengevat in de bovenaangehaalde uitspraak: '*Ye dhamma hetoeppabhawa*'.

De Leer van de *Paticca Samoeppada* is niet het werk van een of andere goddelijke kracht; het is geen schepping.

"Als dit er is, komt dat tot stand.
Met het opkomen van dit, komt dat op.
Als dit er niet is, komt dat niet tot stand.
Met het ophouden van dit, houdt dat op."[17]

Dit feit, deze gekonditioneerdheid, gaat eeuwig door, ononderbroken en niet beheerst door een uiterlijke werking of kracht van wat voor aard dan ook - of er nu een Boeddha opkomt of niet. De Boeddha ontdekte deze eeuwige waarheid, loste het raadsel van het leven op, ontwarde het mysterie van het bestaan door de *Paticca Samoeppada* met zijn twaalf faktoren in zijn totale volheid te bevatten en onderrichtte het, zonder ook maar iets achter te houden wat essentieel is, aan diegenen die al voldoende begrip hebben om het licht te wensen.

1. De verzorgende discipel van de Boeddha.
2. *Maha Nidana Soetta, Digha Nikaya.*
3. *Samyoetta Nikaya, II, Anamatagga Samyoetta* p. 179.
4. *Angoettara Nikaya, IV*, p. 77.
5. *Ends and means* (London 1954), pp. 14,15.
6. Bertrand Russell, *Why I am not a Christian?*, London 1958, p. 4.
7. *Belief and Action*, Penguin Books, 1939, p. 16.
8. Een Arahat is iemand die zichzelf heeft losgesneden van al de ketenen van bestaan (*samsara*) en volmaakte reinheid en vrede heeft bereikt en *Nibbana* heeft verwezenlijkt door de Dhamma, de Waarheid, te bevatten.

9. *Maha-Wagga.*
10. Eerste wake is van 6 tot 10 uur 's avonds; de middelste wake is van 10 tot 2 uur 's nachts; en de laatste wake van 2 tot 6 uur 's morgens.
11. Zie voor de gehele formule van de twaalf faktoren de laatste pagina's van deze verhandeling.
12. Over het algemeen worden de twee Pali-woorden, *anoeloma* en *patiloma* vertaald als 'direkte volgorde' en 'omgekeerde volgorde'. Het is echter niet helemaal juist om 'omgekeerde volgorde' te zeggen, want het betekent: van het einde tot het begin, ofwel 'in tegengestelde volgorde'.
Zowel het ontstaan als het verdwijnen van de faktoren van het afhankelijk ontstaan zijn van het begin tot het eind. Met het ontstaan van onwetendheid, ontstaan wilskrachtige formaties, enzovoorts. Met het ophouden van onwetendheid houden wilskrachtige formaties op, enzovoorts.
13. *Oedana*, p. 1.
14. *Dhammacakkappawattana Soetta, Samyoetta Nikaya*, zie Boeddhayana Publikaties 21.
15. Zie ook aanhangsel 1.
16. *Angoettara Nikaya, I*, 176.
17. *Imasmim sati idam hoti - imassoeppada idam oeppaddjati,*
Imasmim asati idam na hoti - imassa nirodha idam niroeddjhati.
Het antwoord van de Boeddha aan Sakoeloedayi, *Maddjhima Nikaya, II*, 32.

I. Onwetendheid (*awiddjā*)

Laten wij nu de twaalf faktoren van de *Paticca Samoeppada* een voor een behandelen, in de juiste volgorde. Het eerste diskussiepunt is *awiddja* (Sanskriet *awidya*), onwetendheid. *Moha*, begoocheling, en *aññana*, niet weten, zijn synoniemen voor *awiddja*. Wat is *awiddja*? Het is het niet-kennen van de Verheven Verlichting. Met andere woorden het niet-kennen van de Vier Nobele Waarheden. Het is ook het niet-kennen van het afhankelijk ontstaan. Tengevolge van deze onwetendheid houdt de niet-onderrichte discipel er verkeerde inzichten op na. Hij beschouwt het onbestendige als bestendig, het pijnlijke als prettig, het zielloze als ziel, het godloze als God, het onzuivere als zuiver en het onware als waar. Voorts is *awiddja* het niet-wwarnemen van de opeenhopende aard van de vijf aggregaten (*pañcakkhandha*), of lichaam en geest.

Onwetendheid ofwel begoocheling is een van de wortels die alle niet-heilzame handelingen, alle morele bezoedelingen (*akoesala*) veroorzaakt. Los van deze bekronende bezoedeling kan geen slechte handeling - of het nu mentaal, verbaal of lichamelijk is - verricht worden. Daarom wordt onwetendheid als eerste schakel van de keten van de twaalfvoudige *Paticca Samoeppada* opgenoemd. Niettemin moet onwetendheid niet beschouwd worden als de *prima causa*, een eerste begin of uiteindelijke oorsprong van dingen. Het is in geen geval de Eerste Oorzaak; er is in de Boeddhistische gedachte niet zoiets als een Eerste Oorzaak. De Leer van *Paticca Samoeppada* kan geillustreerd worden door een cirkel (zie aanhangel 1); want het is de cirkel van bestaan, *bhawa cakka* (Skt. *cakra*). In een cirkel kan elk gegeven punt beschouwd worden als het beginpunt. Elke en iedere faktor van de *Paticca Samoeppada* kan met een andere uit de reeks worden samengevoegd en daarom kan geen enkele faktor op zichzelf staan noch onafhankelijk van de rest funktioneren. Allemaal zijn ze onderling afhankelijk en onafscheidelijk. Niets is onafhankelijk of geïsoleerd. Het Afhankelijk Ont-

staan is een onafgebroken proces. In dit proces is niets stabiel of gefikseerd, maar alles is in een maalstroom. Het is het opkomen van steeds veranderlijke voorwaarden afhankelijk van evenzo voorbijgaande voorwaarden. Er is noch een absoluut niet-bestaan noch absoluut bestaan; er zijn slechts verschijnselen die voortrollen (*soeddha dhamma pawattanti*).

Onwetendheid, de eerste faktor in de reeks, is daarom niet de enige voorwaarde voor de tweede faktor, wilskrachtige formaties (*sankhara*). Een statief bijvoorbeeld wordt gedragen door zijn drie poten; het staat overeind door de onderlinge afhankelijkheid van de poten. Als er een wordt weggehaald, vallen de andere twee die niet meer worden ondersteund op de grond. Evenzo ondersteunen de faktoren van deze *Paticca Samoeppada* elkaar op verschillende manieren.

II. Wilskrachtige Formaties (*sankhārā*)

Awiddja paccaya sankhara (Skt. *samskharah*), afhankelijk van onwetendheid ontstaan wedergeboorte-veroorzakende wilskrachtige formaties. De term *sankhara* heeft ook een andere betekenis. In de uiteenzetting, '*sabbe sankhara anicca*' of '*anicca wata sankhara*' (al wat is samengesteld is vergankelijk) slaat de term '*sankhara*' op al datgene dat samengesteld en gekonditioneerd is, dat wil zeggen al datgene dat ontstaat als gevolg van oorzaken en voorwaarden en welke zelf weer optreden als oorzaken en voorwaarden om andere gevolgen te doen opkomen. In de *Paticca Samoeppada* is *sankhara* echter beperkt tot de eenvoudige betekenis van alle goede en slechte handelingen (*koesala-akoesala kamma*), alle handelingen, lichamelijk, verbaal en mentaal (*kaya sankhara, waci sankhara* en *citta sankhara*) welke reakties teweeg zullen brengen. Het is moeilijk om een bevredigend Nederlands ekwivalent te geven van de term *sankhara*. Laten we het daarom in deze kontekst begrijpen als wedergeboorte-veroorzakende wilskrachtige aktiviteiten of wilskrachtige formaties of eenvoudigweg *kamma* (Skt. *karma*).

Onwetendheid, *awiddja*, die wortel heeft geschoten in de mens, is de blindheid die iemand ervan weerhoudt zijn handelingen te zien zoals ze in werkelijkheid zijn en staat dus toe dat begeerte hem opdrijft tot verdere handelingen. Als er geen onwetendheid was zouden er niet zulke handelingen (*sankhara*) zijn. Door de afwezigheid van handelingen die gekonditioneerd zijn door onwetendheid, zal er geen wedergeboorte zijn en het hele samenstel van lijden zal ophouden. Om toe te lichten hoe de twaalf faktoren van de *Paticca Samoeppada* een verbonden opeenvolging van levens beinvloeden, wordt de formule voorgesteld als zich uitstrekkend over drie achtereenvolgende bestaanstoestanden, te weten verleden, heden en toekomst.

Onwetendheid en wilskrachtige formaties behoren tot de voorgaande geboorte. Heilzame *sankhara's* zijn in staat om een goede wedergeboorte

voort te brengen, dat wil zeggen geboorte in een goede bestaanstoestand. Onheilzame *sankhara's* kunnen een slechte wedergeboorte of geboorte in een slechte bestaanstoestand veroorzaken. Het moet opgemerkt worden dat alle *sankhara's*, alle goede en slechte handelingen, onwetendheid als voorwaarde hebben. Hierbij kan een vraag gesteld worden betreffende het kunnen voortbrengen van een goede wedergeboorte door handelingen die gekonditioneerd zijn door onwetendheid.

Alle verworvenheden van het goede (*koesala*), van de toestand van de deugdzame wereldling (*kalyanapoethoeddjana*) en de 'kleinere stroomwinner' (*coelasotapanna*) tot die van de Volmaakte (*Arahat*) zijn toe te schrijven aan de balans tussen kennis en begoocheling en tussen onthechting en begeerte. Goede handelingen zijn het direkte gevolg van wat voor helder begrip er dan ook kan zijn bij de daden. Het komt niet door begeerte en begoocheling dat iemand doden enz. opgeeft, maar omdat hij de wijsheid heeft om de slechte gevolgen van zulke daden te zien en omdat hij gedreven wordt door kwaliteiten zoals mededogen en deugd. Het is niet mogelijk om te handelen met volledige kennis of onthechting, behalve wat betreft de Volmaakten. Voor de doorsnee mens is zo'n kennis ondenkbaar. Zoals Eddington zegt: "Als 'weten' betekent 'er helemaal zeker van zijn' is de term van weinig nut voor diegenen die niet dogmatisch wensen te zijn."[1] En als onthechting betekent altijd neutraal zijn is zulke onthechting voor de onvolmaakte geheel onmogelijk en zonder betekenis. Maar af en toe is onthechting mogelijk en een bepaalde mate van voldoende kennis waardoor men het goede kan begrijpen, teneinde handelingen te verrichten die wijs en onbezoedeld zijn met het hunkeren naar beloningen in dit leven, is voor een intelligent en deugdzaam iemand te bereiken. Er wordt tegenwoordig veel gedaan in de wereld zonder hoop op beloning of erkenning, uit mededogen of voor de bevordering van kennis, vrede, enzovoorts. Zulke handelingen zijn zeker gebaseerd op kennis en onthechting, misschien niet in de dogmatische, scholastieke of louter abstrakte zin, maar in het licht van de verstandige, ondogmatische gedachte. Goede handelingen kunnen evengoed bijbe-

doelingen hebben, bijvoorbeeld het hunkeren naar de vruchten van het goede. Maar zelfs in dergelijke gevallen van goede handelingen, zoals bij liefdadigheid, hoewel besmet met begeerte en tot op zekere hoogte met begoocheling, is er onthechting met betrekking tot het loslaten en de kennis van het zien van het slechte in het helemaal niet geven en het voordeel in het geven. De aanwezigheid van begeerte en onwetendheid in een persoon betekent niet dat hij nooit kan handelen met kennis en onthechting.

Men moet dan ook begrijpen dat alhoewel iemand in staat is om goede handelingen te verrichten, onbezoedeld met het sterke verlangen naar beloningen in dit leven, er in hem onbewust een sterk verlangen werkzaam kan zijn naar een goede wedergeboorte of een gevoel van hunkering naar beloningen in de toekomst. Nogmaals, alhoewel hij een goede handeling verricht en zonder enige bijbedoelingen, kan hij toch nog een gebrek hebben aan volledige bewustheid van de ware aard van het leven in zijn onbestendigheid, onder de smart gebukt gaand en leeg van een blijvende entiteit of ziel. Alhoewel dit niet kennen van de ware aard van het leven niet zo grof en sterk is als de begoocheling die leidt tot een snode daad, kan het toch leiden tot een kammisch heilzame handeling die leidt tot een goede wedergeboorte. Een goede wedergeboorte is echter, zelfs in de hemelen, tijdelijk en kan onmiddellijk gevolgd worden door een ongelukkige wedergeboorte.

Zo'n niet-weten motiveert en kleurt de goede handeling. Als bijvoorbeeld het verrichten van goede daden gemotiveerd wordt door het verlangen naar het resulterende geluk in een goede wedergeboorte in een hemels rijk of op aarde, dan is dat de onwetendheid van de vergankelijkheid en de niet-bevredigende aard van al wat bestaat, hetgeen en konditie wordt voor een goede wedergeboorte - dat wil zeggen een motief - of ondersteunende voorwaarde (*oepanissaya paccaya*). Aldus en op andere manieren kan onwetendheid optreden als een konditie voor goede wedergeboorte door het motiveren of kleuren van goede wilskrachtige

aktiviteiten (*sankhara*) van een wereldse (*lokiya*) aard. Zo is de innerlijke aard van onwetendheid.

Onwetendheid van de ware aard van het leven is allerleerst de onwetendheid van de Vier Nobele Waarheden. Door dit niet-weten van de Waarheden worden wezens keer op keer geboren.

De Boeddha zegt:

"Monniken, door het niet begrijpen, niet doorgronden van de Vier Nobele Waarheden hebben wij zo lang gezworven, zo lang gedoold op deze lange, lange weg, zowel u als ik . . . Maar als deze Vier Nobele Waarheden begrepen en doorgrond zijn, wordt de begeerte naar bestaan ontworteld, wordt datgene dat leidt tot hernieuwd worden vernietigd en is er geen ontstaan meer."

Alleen de handelingen van iemand die al de latente neigingen (*anoesaya*) en al de verschillende vertakkingen van de oorzaak van smart volledig heeft uitgeroeid, zijn niet meer in staat om wedergeboorte voort te brengen; want zo'n handeling is zonder resultaat. Hij is de Arahat, de Volmaakte wiens helderheid van visie, wiens diepte van inzicht zelfs de diepst verborgen hoeken van het leven doorgrondt, in wie begeerte volledig is opgehouden door het kennen van de ware aard die achter al wat verschijnt ligt. Door de volmaakte immuniteit staat hij boven alle gelegenheden om fouten te maken, hetgeen slechts door doorgrondend inzicht, *wipassana*, verkregen kan worden. Daarom is hij bevrijd van onwetendheid (*awiddja*) en brengen zijn handelingen geen wedergeboorte meer teweeg.

1. *The Philosophy of Physical Science*, p. i, Cambridge University Press, 1939.

III. Bewustzijn (*wiññāna*)

Sankhara paccaya wiññanam (Skt. *widjñana*), afhankelijk van wedergeboorte-veroorzakende wilskrachtige formaties behorende tot de voorgaande geboorte, ontstaat bewustzijn of *wiññana* (verbindend of wedergeboorte-bewustzijn). Om het op een andere manier te zeggen: afhankelijk van *kamma* ofwel goede en slechte handelingen in het verleden, is het bewuste leven in deze huidige geboorte gekonditioneerd. Bewustzijn is daarom de eerste faktor (*nidana*), ofwel de eerste van de konditionerende schakels behorende tot het huidige bestaan. *Awiddja* en *sankhara*, onwetendheid en wilskrachtige formaties behorende tot het verleden, brengen tezamen *wiññana*, bewustzijn, in deze geboorte voort. We lezen in de *Maha Nidana Soetta* van de *Digha Nikaya* hoe, 'als eenmaal onwetendheid en begeerte vernietigd zijn, goede en slechte handelingen niet meer tot stand komen, er dan geen wedergeboorte-bewustzijn meer zal opkomen in de baarmoeder'. Daarom is het duidelijk dat wedergeboorte veroorzaakt wordt door iemands eigen goede en slechte handelingen en dat het niet het werk is van een hoger wezen, van een scheppende God. Noch komt het door louter toeval.

Daar dit bewustzijn of *wiññana* het eerste is van de stroom van bewustzijn (*citta santati*) behorende tot één enkel bestaan (*bhawa*) staat het ook bekend als *patisandhi winnana* - verbindend bewustzijn. De term *patisandhi* betekent letterlijk: het weer aaneenschakelen, weer verbinden, herenigen. Het betekent wedergeboorte, het weer binnengaan van de baarmoeder. Wedergeboorte is het weer opkomen, het tot stand komen, het geboren worden in de toekomst (*patisandhi ayatim oeppatti*). Het wordt verbindend genoemd omdat dit het nieuwe bestaan terugverbindt met het oude (*bhawantara patisandhanato patisandhiti woeccati*). Het terugverbinden van het nieuwe met het oude is de funktie van het weer verbinden, het herenigen. Daarom wordt er gezegd, de funktie van herenigen is het samenbrengen van (het ene) bestaan met (het andere) bestaan (*bhawato bhawassa patisandhanam patisandhi kiccam*). *Pati-*

sandhi wiññana is het uit *kamma* voortvloeiende bewustzijn (*wipaka wiññana*) dat aanwezig is bij wedergeboorte, het nieuwe bestaan verbindend met het onmiddellijk voorafgaande en daardoor met het gehele verleden van het 'wezen' dat herboren wordt. Dit voortvloeiend bewustzijn is toe te schrijven aan voorgaande wedergeboorte-veroorzakende wilskrachtige formaties (*sankhara* of *kamma*).

In de *Anendjasappaya Soetta*[1] wordt aan *wipaka wiññana* gerefereerd als '*samwattanikam wiññanam*', het bewustzijn dat doorverbindt, dat in het ene leven ontstaat als *wipaka* van het *kamma* uit het voorgaande leven.

Als er gezegd wordt 'bewustzijn dat doorverbindt' betekent dat niet dat dit bewustzijn onveranderlijk blijft voortgaan in dezelfde toestand zonder te vergaan in deze cirkel van bestaan. Bewustzijn is ook gekonditioneerd en is daarom niet bestendig. Ook bewustzijn komt tot stand en verdwijnt, plaatsmakend voor een nieuw bewustzijn. Zo gaat deze eeuwigdurende stroom van bewustzijn voort totdat bestaan ophoudt. Bestaan is in zekere zin bewustzijn. Bij afwezigheid van bewustzijn bestaat geen 'wezen' in deze waarnemende wereld.

Overeenkomstig de moderne wetenschap van de biologie 'begint een nieuw menselijk wezen op dat wonderbaarlijke moment als een spermacel van de vader samensmelt met de eicel of ovum in de moeder'. Dit is het moment van geboorte. De wetenschap spreekt slechts over deze twee stoffelijke, algemene faktoren. Het Boeddhisme spreekt echter over een derde faktor die puur psychisch is.

Volgens de *Mahatanhasamkhaya Soetta*[2] komt de konseptie tot stand door de samenwerking van drie faktoren. Als de moeder en de vader tezamen komen, maar het niet de juiste periode van de moeder is en het wezen-dat-geboren-moet-worden (*gandhabba*) doet zich niet voor, is er geen zaad van leven geplant. Als de ouders tezamen komen en het is de juiste periode van de moeder, maar de *gandhabba* is niet aanwezig, zolang is er geen konseptie. Als de moeder en de vader tezamen komen

en het is de juiste periode van de moeder en de *gandhabba* doet zich voor, dan is er een zaad van leven geplant.

Deze derde faktor, *gandhabba*, is gewoon een term voor de '*patisandhi-wiññana*', verbindend bewustzijn. Er is het laatste bewustzijnsmoment (*coeti citta*) behorende tot het onmiddellijk voorafgaande leven. Onmiddellijk na het ophouden van dat bewustzijn komt het eerste bewustzijnsmoment van het huidige leven op, dat - zoals boven verklaard - verbindend bewustzijn (*patisandhi-wiññana*) wordt genoemd. Tussen deze twee bewustzijnsmomenten is echter geen interval, er is geen *antarabhawa* of *antarabhawa-satta*, wat betekent 'of een wezen in de baarmoeder of een wezen tussen de toestand van dood en die van geboorte', zoals sommige Mahayana scholen van Denken beweren (*'asti antar bhawah'*).[3] Het moet duidelijk begrepen worden dat dit verbindend bewustzijn geen 'ziel' of 'zelf' of ego-entiteit is dat de vruchten (*wipaka*) van goede en slechte daden ervaart. De *Mahatanhasamkhaya Soetta* registreert het volgende voorval:

Gedurende de tijd van de Boeddha was er een monnik genaamd Sati, die de volgende mening vasthield: "Voor zover ik de Dhamma, zoals onderwezen door de Boeddha, begrijp, is het hetzelfde bewustzijn dat overgaat en ronddoolt (in wedergeboorte)."

De monniken die hoorden over Sati die zo moeilijk te overtuigen was, zeiden: "Spreek niet zo, broeder Sati, stel de Meester niet in een verkeerd daglicht; noch is het gepast om de Meester in een verkeerd daglicht te stellen, noch zou de Meester zo spreken. Want, broeder Sati, op vele verschillende wijzen is door de Meester gesproken over het afhankelijk ontstaan in verband met bewustzijn, als hij zei: 'Buiten voorwaarde is er geen oorsprong van bewustzijn'."

Maar Sati wilde zijn mening niet veranderen. Daarop maakten de monniken melding over deze aangelegenheid bij de Boeddha, die hem ontbood en aldus tot hem sprak:

"Is het waar, zoals gezegd wordt, dat een verderfelijke mening als deze zich in u heeft vastgezet, Sati,: 'Voor zover ik de Dhamma, zoals onderwezen door de Meester begrijp, is het dit bewustzijn zelf dat voortgaat, doorgaat, niets anders'?"

"Aldus, Meester, begrijp ik de Dhamma zoals onderwezen door de Meester: het is dit bewustzijn zelf dat voortgaat, doorgaat, niets anders."
"Wat is dit bewustzijn, Sati?"

"Het is, Meester, datgene dat spreekt, dat voelt, dat nu hier nu daar de vruchten van daden die liefelijk en die verderfelijk zijn ervaart."

"Maar waardoor, dwaze, denkt u dat de *Dhamma* aldus door mij is onderwezen? Dwaze, is niet op vele verschillende wijzen door mij gesproken over bewustzijn voortgekomen uit voorwaarden, zeggende: 'Buiten konditie is er geen oorsprong van bewustzijn'? Maar nu, dwaze, stelt u niet alleen mij in een verkeerd daglicht door uw eigen verkeerde begrip, maar u heeft ook uzelf gekwetst en doet veel blaam opkomen, dwaze, welke u een lange tijd ellende en smart zal brengen."[4]

In de woorden van de Boeddha is de *Paticca Samoeppada* een erg diepe en ingewikkelde leer en in deze moeilijke leer is het meest subtiele en diepgaande aspekt, moeilijk om te begrijpen, deze derde schakel: bewustzijn, *wiññana* of *patisandhi wiññana*; want het is deze schakel welke wedergeboorte verklaart.

1.*Maddjhima Nikaya*, 106
2.*Maddjhima Nikaya*, 38
3.*Lankawatara Soetra*
4.De aangehaalde passages zijn uit de Middle Length Sayings I, p. 313 P.T.S. (London 1954), engelse vertaling van *Maddjhima Nikaya*, vol. I *Soetta* nr. 38

IV. Geaardheid-stoffelijkheid (*nāma-rōēpa*)

Wiññana paccaya nama-roepam (gelijk in Pali en Skt.), afhankelijk van bewustzijn ontstaat geaardheid-stoffelijkheid. De term *nama* staat hier voor mentale toestanden (*cetasika*), met andere woorden de drie mentale groepen, namelijk gevoel (*wedanakkhandha*), waarneming (*saññakkhandha*), wilskrachtige formaties (*sankharakkhandha*).

Het zo geheten 'wezen' (*satta*, Skt. *sattwa*) is samengesteld uit vijf aggregaten of groepen (*pañcakkhandha*); namelijk stoffelijk lichaam, gevoel, waarneming, wilskrachtige formaties en bewustzijn (*roepa, wedana, saññа, sankhara* en *wiññana*). Als het bewustzijn beschouwd wordt als de geest, dan zijn gevoel, waarneming en wilskrachtige formaties de begeleidende omstandigheden of faktoren van de geest. Als we nu zeggen, afhankelijk van bewustzijn komt *nama-roepa*, geaardheid-stoffelijkheid op, dan betekent stoffelijkheid het stoffelijk lichaam, zijn organen, vermogens en funkties. Geest betekent de faktoren van de geest welke vermeld zijn. Met andere woorden, *wiññana paccaya nama-roepa* betekent: afhankelijk van bewustzijn komen de drie mentale begeleidende faktoren (gevoel, waarneming en wilskrachtige formaties - die geaardheid samenstellen - op, tezamen met het stoffelijk lichaam in zijn embryonale toestand.

Het bewustzijn en zijn faktoren (*citta-cetasika*) staan altijd met elkaar in verband en zij zijn onderling afhankelijk. Bewustzijn kan niet onafhankelijk van zijn faktoren opkomen en funktioneren, noch kunnen de faktoren opkomen en funktioneren zonder het bewustzijn. Zij komen tegelijkertijd op (*sahadjata-paccaya*) en hebben geen onafhankelijk bestaan.

V. De Zesvoudige Basis (*saḷāyatana*)

Nama-roepa paccaya salayatanam (Skt. *s'adayatana*), afhankelijk van geaardheid-stoffelijkheid ontstaat de zesvoudige basis, de vijf stoffelijke zintuiglijke organen, oog, oor, neus, tong en lichaam en de basis van de geest (*manayatana*). '*Manayatana* is een verzamelterm voor de vele verschillende klassen van bewustzijn, dat wil zeggen voor de vijf soorten van zintuiglijk bewustzijn en de vele soorten van geest-bewustzijn. Daarom zijn de vijf bases de stoffelijke fenomenen, te weten: oog, oor, enzovoorts en is de zesde basis identiek aan het bewustzijn.'[1]

De funktie van *wiññana*, bewustzijn, is verschillend. De derde faktor van de keten is ons duidelijk gemaakt als *wiññana*; hier horen we nu over een zesde basis, *manayatana*, welke gelijk is aan bewustzijn, maar hier wordt met *manayatana* de verschillende soorten van bewustzijn bedoeld. Men moet indachtig blijven dat het bewustzijn niet iets is dat bestendig en eeuwigdurend is; het ondergaat verandering, niet gelijk blijvend voor twee opeenvolgende momenten; het komt tot stand en verdwijnt onmiddellijk, plaats makend voor een nieuw bewustzijn. 'Deze mentale fenomenen zijn als het ware alleen maar de verschillende aspekten van die eenheden van bewustzijn, welke als een bliksemschicht elk moment opflitsen en onmiddellijk daarna voor altijd verdwijnen.'[1]

Als er geen *nama-roepa* (geaardheid-stoffelijkheid) was zou *salayatana* (zesvoudige basis) niet kunnen opkomen. Omdat door *roepa* de stoffelijke zintuiglijke organen, oog, oor, enzovoorts verschijnen en door *manayatana* de verschillende soorten van bewustzijn, funktioneren de stoffelijke zintuiglijke organen. Aldus staan *nama-roepa* en *salayatana* onontkoombaar met elkaar in verband en zijn zij onderling afhankelijk.

1. Nyanatiloka, *Fundamentals of Buddhism* (Colombo 1949).

VI. Kontakt (*phassa*)

Salayatana paccaya phassa (skt. *sparsa*), afhankelijk van de zesvoudige basis ontstaat kontakt. In de voorgaande stelling zagen we de zesvoudige basis ofwel *ayatana's* oog, oor, enzovoorts, zijnde de innerlijke bases (*addjhatthika-ayatana*). Buiten iemands stoffelijke lichaam zijn er de overeenkomstige zintuiglijke objekten, vorm, geluid, geur, smaak, tastbare objekten en verder de mentale objekten. Deze staan bekend als de zes uiterlijke bases (*bahira-ayatana*). Deze uiterlijke bases zijn het voedsel voor iemands innerlijke bases. Daarom staan zij met elkaar in verbinding. Alhoewel er deze funktionele relatie is tussen deze zes gevoeligheden en hun objekten, ontstaat bewustheid met *wiññana* ofwel bewustzijn. Daarom wordt er gezegd, 'Als bewustzijn opkomt ten gevolge van het oog en vormen, wordt dit visueel bewustzijn genoemd.'[1]

Daarom is het duidelijk dat kontakt (*phassa*) gekonditioneerd wordt door zowel de innerlijke zesvoudige basis (*addjatthika-ayatana*) als de uiterlijke zesvoudige basis (*bahira-ayatana*).

In het kort, afhankelijk van de zesvoudige basis ontstaat kontakt of impressies, betekent: het visueel kontakt wordt gekonditioneerd door het oog; het gehoorkontakt wordt gekonditioneerd door het oor; het reukkontakt wordt gekonditioneerd door de neus; het smaakkontakt wordt gekonditioneerd door de tong; het lichamelijke kontakt wordt gekonditioneerd door het lichaam; het mentaal kontakt wordt gekonditioneerd door de geest.

1. *Madhoepindika Soetta*, 18 en *Mahatanhasankhaya Soetta*, 38 van *Maddjhima Nikaya*.

VII. Gevoel (*wedanā*)

Phassa paccaya wedana (gelijk in Pali en Skt.), afhankelijk van kontakt ontstaat gevoel. Gevoel is zesvoudig: gevoel voortgekomen uit visueel kontakt; gevoel voortgekomen uit gehoorkontakt; gevoel voortgekomen uit reukkontakt; gevoel voortgekomen uit smaakkontakt; gevoel voortgekomen uit lichamelijk kontakt en gevoel voortgekomen uit mentaal kontakt.

Gevoel kan prettig (*soekha*), pijnlijk (*doekkha*) of neutraal, dat wil zeggen noch prettig noch pijnlijk (*adoekkhamasoekha = oepekkha*) zijn.

Zoals verklaard in de voorgaande passages kunnen zintuiglijke objekten nooit gekend worden door de speciale gevoeligheid zonder het passende soort bewustzijn, maar als deze drie faktoren tezamen komen ontstaat er kontakt. Met het ontstaan van kontakt komt tegelijkertijd gevoel (*wedana*) op en het kan door geen enkele macht of kracht gestopt worden. Zo is de aard van kontakt en gevoel. De ervaring van wenselijke en niet-wenselijke kamma-resultaten van goede en slechte handelingen, die hier of in een voorgaande geboorte zijn verricht, is een van de eerste voorwaarden waardoor gevoel kan opkomen.

De mens ervaart een gevoel bij het zien van een vorm, het horen van een geluid, het ruiken van een geur, het proeven van een smaak, het aanraken van een of ander tastbaar iets, het kennen van een mentaal objekt (idee); maar het kan niet gezegd worden dat alle wezens hetzelfde gevoel ervaren bij hetzelfde objekt. Een objekt dat door de een als aangenaam gevoeld wordt, kan bijvoorbeeld door een ander als onaangenaam gevoeld worden en door weer een ander als neutraal. Gevoel kan ook verschillen naar omstandigheden. Een zintuiglijk objekt dat eens onprettige gevoelens in ons heeft opgeroepen, kan mogelijkerwijs prettige gevoelens in ons veroorzaken onder andere omstandigheden, bij een

totaal verschillende achtergrond - geografische kondities, klimatologische kondities, enzovoorts. Zo leren wij hoe gevoel gekonditioneerd wordt door kontakt.

VIII. Begeerte (*taṇhā*)

Wedana paccaya tanha (Skt. *trsna*), afhankelijk van gevoel ontstaat begeerte. Begeerte heeft zijn bron, zijn genesis, zijn opkomen, in gevoel. Alle vormen van begeerte vallen onder *tanha*. Hebzucht, dorst, wensen, lust, branden, hunkeren, verlangen, neiging, zijn enkele van de vele termen die *tanha*, wat in de woorden van de Boeddha de leider is van wording (*bhawanetti*), aanduiden. Wording, wat zich manifesteert als *doekkha*, als lijden, frustratie, pijnlijke opwinding, is onze eigen ervaring. De vijand van de gehele wereld is genot of begeerte waardoor al het kwade in de levende wezens ontstaat. De mens is verstrikt in een wirwar. Door helder begrip van begeerte, van de oorsprong van begeerte, het ophouden van begeerte, de ware weg van beoefening die leidt tot het ophouden van begeerte ontwart men zich uit deze wirwar.

Wat is dan begeerte? Het is die begeerte die weder-wording, wedergeboorte veroorzaakt, dat vergezeld wordt door hartstochtelijke genietingen en nu hier dan daar genot vindt, te weten begeerte naar zingenot (*kama-tanha*), begeerte naar voortdurend bestaan, naar wording (*bhawatanha*) en begeerte naar niet-bestaan, naar zelfvernietiging (*wibhawatanha*).[1]

"Waar ontstaat en wortelt begeerte zich? Daar waar het genot en het aangename is, daar ontstaat en wortelt begeerte zich. Vormen, geluiden, geuren, smaken, lichamelijke kontakten en ideeën zijn genot en aangenaam, daar ontstaat en wortelt begeerte zich."[2]

Als begeerte geblokkeerd wordt door de een of andere oorzaak, wordt het omgezet tot toorn en frustratie.

"Uit begeerte ontstaat smart, uit begeerte ontstaat angst. Voor diegene die vrij is van begeerte is er geen smart meer, waaruit ontstaat dan nog angst?"[3]

De mens wordt altijd aangetrokken tot het aangename en het genot en in zijn zoeken naar het prettige rent hij onophoudelijk achter de zes soorten van zintuiglijke objekten aan en hecht zich er aan. Hij realiseert zich nauwelijks dat geen enkele hoeveelheid vormen, geluiden, geuren, smaken, tastbare en mentale objekten ooit zijn oog, oor, neus, tong, lichaam en geest zullen bevredigen. In deze intense dorst, hetzij naar bezittingen hetzij naar de bevrediging van wensen, wordt de mens gebonden aan het wiel van *samsara*, wordt hij rondgedraaid en verscheurd tussen de spaken van folterende pijn en sluit hij zeker de deur tot uiteindelijke bevrijding. De Boeddha was zeer nadrukkelijk tegen dit dwaze begeren en waarschuwde:

"Genot is een keten, een vreugde is kort,
Van weinig smaak, leidende tot uitgelokte pijn.
De wijze weet dat de haak van aas is voorzien."[4]

Alle wereldse genietingen zijn vluchtig; zij bedriegen ons net als versuikerde gifpillen die op verraderlijke wijze kwaad aanrichten.

Als begeerte naar deze objekten verbonden is met zinnelijke genietingen wordt het, zoals boven verklaard, 'zinnelijke begeerte' genoemd. Als het verbonden is met het geloof in een eeuwig persoonlijk bestaan, wordt het 'begeerte naar voortdurend bestaan' genoemd; dit staat bekend als *sassata ditthi* of eeuwigheidsgeloof. Als begeerte verbonden is met het geloof in zelfvernietiging bij het sterven, dan wordt het 'begeerte naar zelfvernietiging' genoemd; dit staat bekend als *oeccheda ditthi* of nihilisme.

Begeerte wordt niet alleen gekonditioneerd door prettige en aangename gevoelens, maar ook door ongelukkige en onaangename gevoelens. Iemand in ellende begeert en hunkert naar het vrij geraken daarvan en verlangt naar geluk en bevrijding. Om het op een andere wijze uit te drukken: de armen en behoeftigen, de zieken en de onbekwamen, in het

kort al diegenen die lijden, begeren naar geluk, zekerheid en troost. Aan de andere kant begeren de rijken, de welvarenden, die het lijden van de ellendigen zelfs niet vluchtig hebben gezien en die reeds genietingen ervaren, ook. Zij begeren en verlangen naar meer en meer genietingen. Zo is begeerte onverzadigbaar. Gelijk vee op zoek gaat naar verse weilanden, zo ook doen mensen in hun zoeken naar vluchtige genietingen; konstant brandstof zoekende voor hun levensvlam. Hun begeerte is buitensporig.

Alles brandt, alles staat in vlammen. En wat is alles dat brandt, dat in vlammen staat? De vijf zintuiglijke organen en de vijf zintuiglijke objekten staan in brand. Geest en gedachten staan in brand. De vijf aggregaten van hechten (*pañca oepadanakkhandha*) branden. Waarmee branden zij? Met het vuur van begeerte, met het vuur van de haat, met het vuur van de begoocheling.

Een vuur blijft branden zolang er brandstof is. Hoe meer brandstof we toevoegen hoe harder het brandt. Dit is hetzelfde bij de vlam des levens.

Begeerte is een onverzadigbare vlam; en een vlam is nooit tevreden. Zo is de aard van deze bezoedeling die zich volledig uitstrekt tot het hoogste bestaansgebied wat betreft de sferen, en helemaal tot de *gotrabhoe citta*, de drempel van heiligheid, wat betreft de geestesstroom. Als er geen zelf-wens is, is er inderdaad ook geen zinnelijke wens; en waar geen zelf-wens is, verdwijnt al de pijn, gelijk een vlam uitgaat wanneer de brandstof verbruikt is.

Pas wanneer het lijden zich als gevolg voordoet, en niet eerder, pas dan realiseert men zich de verdorvenheid van deze giftige kruipplant van begeerte die zich om al diegenen windt die geen *Arahats* of Zuiveren - die de penwortel van onwetendheid hebben uitgeroeid - zijn. Hoe meer we begeren, hoe meer we lijden; smart is de prijs die we moeten betalen om begeerte te hebben. Ken daarom deze begeerte als onze vijand hier

in *samsara*, die ons leidt naar voortdurend en herhaald waarnemend bestaan en die zo het 'Huis van het Wezen' bouwt.

De Boeddha sprak bij het bereiken van de Volledige Verlichting deze vreugdevolle woorden:

"Herhaalde geboorten zijn elk voor zich een kwelling,
Zoekende, maar de 'Bouwer van het Huis' niet vindende,
Doolde ik door vele geboorten in *samsara*.
O, 'Bouwer van het Huis', gij zijt gezien,
Gij zult het huis niet meer herbouwen.
Al uw daksparren zijn vernietigd,
Afgebroken is uw nokbalk.
Mijn geest heeft het Ongekonditioneerde (*Nibbana*) verworven.
De vernietiging van begeerte (Arahatschap) is bereikt."[5]

1.*Samyoetta Nikaya*, LVI, 11 *Dhammacakkappawattana Soetta*, zie Boeddhayana Publikaties 21.
2.*Digha Nikaya*, 22.
3.*Dhammapada*, 216.
4.*Soetta Nipata*, v.61.
5.*Dhammapada*, v.153, 154.

IX. Gehechtheid (*oepādāna*)

Tanha paccaya oepadanam (gelijk in Pali en Skt.), afhankelijk van begeerte ontstaat gehechtheid. Dit is de mentale toestand die aan het objekt hecht ofwel vasthoudt, zoals een stuk rauw vlees aan een koekepan blijft vastplakken. Door deze gehechtheid, welke omschreven wordt als een begeerte van een hogere gradatie, wordt de mens een slaaf van de hartstocht en valt in het net dat hij zelf gemaakt heeft van zijn hunkering naar genot, gelijk de rups zichzelf inspint in de wirwar waarin hij leeft.

Oepadana, gehechtheid of vasthouden, is viervoudig:

i. gehechtheid aan zinnelijke genietingen of zinnelijke verlangens (*kama-oepadana*);

ii. gehechtheid aan verkeerde en slechte inzichten (*ditthi-oepadana*);

iii. gehechtheid aan louter uiterlijke regels - riten en rituelen - (*silabbata oepadana*) en

iv. gehechtheid aan zelf of een blijvende ziel-entiteit (*attawada oepadana*).

In het kort, met *oepadana* wordt bedoeld hechten aan zinnelijke verlangens (*kama-oepadana*), verklaard als omvattende alle soorten van bestaan en hechten aan verkeerde meningen (*ditthi oepadana*); de derde en de vierde (*silabbata* en *attawada*) zijn bij de *ditthi oepadana* inbegrepen.

Kama betekent hier zowel begeerte als het begeerde objekt (*kilesa kama* en *watthoekama*) en als die begeerte naar zo'n verlangd objekt versterkt wordt, staat het bekend als *kama-oepadana* of gehechtheid. De mens onderhoudt begerige gedachten en naarmate hij er niet in slaagt ze te negeren, nemen ze toe tot ze versterkt zijn tot de gradatie van hardnekkige begeerte.

Al de verschillende verkeerde meningen (*ditthi*) die bestonden ten tijde van de Boeddha konden worden ondergebracht in nihilisme (*oeccheda ditthi*) en eeuwigheidsgeloof (*sassata ditthi*). Voor sommigen, vooral de intellektuelen, is het af en toe opgeven van een mening moeilijker dan het opgeven van zintuiglijke objekten. Van alle verkeerde meningen is het vasthouden aan het geloven in een ziel of zelf of een blijvende ego-entiteit (*attawada oepadana*) de sterkste, de belangrijkste en de meest verderfelijke.

De Boeddha heeft het idee van een zelf of ziel (*atta*) niet ongegrond verworpen. In deze samenvloeiing van geest en lichaam welke verandering ondergaat, zonder hetzelfde te blijven voor twee opeenvolgende momenten, kon de Boeddha geen blijvende, onvernietigbare ziel vinden. Met andere woorden, hij kon geen blijvende ziel in dit steeds veranderende 'wezen' vaststellen.

De Meester ontkende daarom nadrukkelijk een *atta* in de vijf aggregaten (stoffelijke vorm, gevoel, waarneming, wilskrachtige formaties en bewustzijn) of elders. "Dit alles", zei hij, "is zonder een *atta* of iets van de aard van een *atta* (*soeññam idam attena wa attanetyena wa*)."[1] Als dit verkeerde idee uit de weg is geruimd, houden al de bestaande slechte en verderfelijke meningen automatisch op te bestaan.

1. *Maddjhima Nikaya*, 22.

X. Wording (*bhawa*)

Oepadana paccaya bhawo (gelijk in Pali en Skt.), afhankelijk van gehechtheid ontstaat wording. Wording is tweeledig en moet begrepen worden als twee processen: kamma-proces (*kamma-bhawa*) en het uit kamma voortvloeiende wedergeboorte-proces (*oepatti bhawa*). *Kamma bhawa* zijn de geakkumuleerde goede en slechte handelingen, de 'kammisch aktieve zijde van het leven'. *Oepatti bhawa* is de 'kammisch passieve en moreel neutrale zijde van het leven' en duidt op het uit kamma voortvloeiende wedergeboorte-proces in het volgende leven. Het volgende leven kan elk gebied of elke sfeer van waarnemend bestaan (*kama bhawa*), van vorm (*roepa bhawa*) en van vormloos bestaan (*aroepa bhawa*) zijn.

In de eerste passage (*awiddja paccaya sankhara*) wordt *sankhara* verklaard als goede en slechte handelingen (*kamma*); als dat zo is, is het dan geen herhaling om te zeggen dat *kamma bhawa*, wat hier genoemd wordt, ook betekent goede en slechte handelingen? We moeten weten dat de *Paticca Samoeppada* zich niet alleen bezighoudt met het huidige leven, maar met alle drie de levens - verleden, heden en toekomst. Kamma of de goede en slechte handelingen, vermeld in de eerste passage, behoort tot het verleden - en het huidige leven is gebaseerd op die voorgaande handelingen. Het kamma waarnaar hier in deze passage wordt gerefereerd, '*oepadana paccaya bhawo*' behoort tot het huidige leven en veroorzaakt op zijn beurt weer het toekomstige leven. '*Oepadana paccaya bhawo*' betekent gehechtheid (*oepadana*) hetgeen de voorwaarde van het kamma-proces of handelingen is en het uit kamma voortvloeiende wedergeboorte-proces.

XI. Geboorte (*djāti*)

Bhawa paccaya djati (gelijk in Pali en Skt.), afhankelijk van wording ontstaat geboorte. Hier betekent geboorte niet de eigenlijke geboorte van een kind, maar het verschijnen van de vijf aggregaten (stoffelijke vorm, gevoel, waarneming, wilskrachtige formaties en bewustzijn) in de schoot van de moeder. Dit proces wordt gekonditioneerd door *kamma bhawa.*

De huidige geboorte wordt voortgebracht door de begerige en zich vasthechtende kammische wilsuitingen (*tanha-oepadana*) van de voorgaande geboorte en de begerige en zich vasthechtende handelingen van de wil van de huidige geboorte brengen een toekomstige wedergeboorte voort. Volgens de Leer van de Boeddha is het nu juist deze kammische wilsuiting die wezens verdeelt in hoog en laag.[1]

"Wezens zijn de erfgenamen van hun daden, de bezitters van hun daden en de daden zijn de schoot van waaruit zij ontspringen"[2] en alleen door hun daden kunnen zij zich verbeteren, zichzelf hervormen en bevrijding van pijn verwerven.

Wij oogsten wat wij in het verleden hebben gezaaid; we weten dat we een deel van onze oogst zelfs in dit leven hebben gezaaid. Op precies dezelfde wijze rijpen onze handelingen hier in het hiernamaals en zo beginnen we onze plaats in dit mysterieuze universum te begrijpen. Als we, door onze onwetendheid onszelf niet hebben gevormd zoals we zijn, hoe zouden er dan zulke verschillen en ongelijkheden kunnen bestaan tussen levende wezens zoals wij ze heden-ten-dage zien? Kunnen we een geest waarnemen, een enkele geest, oneindig en verward genoeg om zo'n bonte waarnemende wereld als om ons heen te ontwerpen?

Aldus is het *kamma* het gevolg van wedergeboorte en wedergeboorte is aan de andere kant het gevolg van *kamma*. Hier kan gevraagd worden: als *kamma* de oorzaak van wedergeboorte is en als het Boeddhisme

nadrukkelijk een ziel of een transcedentaal ego ontkent, hoe brengt dat kammische proces dan wedergeboorte voort?

Welnu, "Geen kracht gaat ooit verloren en er is geen reden om te denken dat de kracht die zich in elk wezen als geest en lichaam manifesteert ooit verloren gaat. Het ondergaat slechts transformaties. Het verandert nu elk moment van ons leven. Evenmin gaat het verloren bij de dood. De levengevende levensstroom wordt alleen maar opnieuw gericht. Het richt de voorwaarden die met zichzelf overeenstemmen verder - gelijk de geluiden van een radio-uitzending opnieuw gericht worden in de ontvanger als deze afgesteld wordt op de speciale golflengte. Het opnieuw richten van deze levengevende stroom in nieuwe voorwaarden wordt wedergeboorte genoemd. Elk wedergeboren wezen start met een unieke set latente mogelijkheden, de geakkumuleerde ervaringen van het verleden. Daarom verschillen karakters, daarom geeft een ieder zichzelf wat een theïst 'gaven' noemt en oneindige mogelijkheden."[3]

Er is niets dat overgaat of verhuist van het ene leven naar het andere. Het is toch mogelijk om de ene lamp met de andere aan te steken en gaat in dit proces een of andere vlam over van de een op de ander? Ziet u niet de kontinuïteit van de vlam? Het is noch dezelfde vlam noch een totaal andere.

Daarom is het kammische proces (*kamma bhawa*) 'de kracht volgens welke akties gevolgd worden door reakties'; het is de energie die, vanuit een huidig leven, een toekomstig leven in een oneindige opeenvolging konditioneert.

"Verlangen doet daden ontstaan; daden doen resultaat ontstaan; resultaat toont zichzelf als een nieuwe stoffelijkheid met nieuwe verlangens. Daad wordt onontkoombaar gevolgd door een resultaat, gelijk het lichaam door zijn schaduw. Dit is alleen maar de universele natuurlijke wet van behoud van energie, uitgebreid tot op het morele vlak. Daar in

het universum geen enkele energie verloren kan gaan, zo ook kan in het individu niets van de veerkrachtige sterkte, die geakkumuleerd is door verlangens, verloren gaan. Deze veerkrachtige energie wordt altijd vervormd in een nieuw leven en we leven eeuwig door onze lust om te leven. Het middel om al het bestaan echter mogelijk te maken is *kamma.*"[4]

1.*Maddjhima Nikaya*, 135.
2.*Maddjhima Nikaya*, 135.
3."What I believe?", een artikel opgedragen aan de Ceylon Observer, oktober 1937, door Dr. Cassius A. Pereira, later Kassapa Thera.
4.Paul Dahlke, *Buddhist Essays* (London 1908), p.115.

XII. Ouder worden en dood (*djarāmarana*)

Djati paccaya djaramaranam (gelijk in Pali en Skt.), afhankelijk van geboorte ontstaat ouder-worden-en-dood, daarmee komt natuurlijk smart, jammer, pijn, droefheid en wanhoop. Geboorte wordt onontkoombaar gevolgd door ouder worden en dood; bij een afwezigheid van geboorte zal er geen ouder worden en dood zijn. Aldus ontstaat, afhankelijk van het twaalfvoudig afhankelijk ontstaan, dit gehele samenstel van lijden. Ouder-worden-en-dood worden gevolgd door geboorte en geboorte wordt op zijn beurt weer gevolgd door ouder-worden-en-dood. Aldus begeleiden deze twee elkaar in een verbijsterende opeenvolging. Niets werelds is stabiel; alles bevindt zich in een maalstroom. De mens bouwt verlangende verwachtingen op en maakt plannen voor de volgende dag, maar op een dag - misschien plotseling en onverwacht - komt het onvermijdelijke uur dat de dood een einde maakt aan deze korte levensduur en brengt onze hoop tot niets terug. Zolang de mens door zijn onwetendheid, begeerte en vasthouden, gehecht is aan het bestaan, betekent de dood geen uiteindelijk ophouden. Hij zal zijn voortjagende gedwarrel samen met het rad van bestaan voortzetten en zal verstrengeld en stukgescheurd worden tussen de spaken van een folterende pijn. Als we dan ook om ons heen kijken naar de verschillende soorten mannen en vrouwen en naar de verschillen in hun verscheidenheid aan fortuin, weten we dat deze niet slechts te wijten zijn aan enkel en alleen maar kans.

Er is in de Boeddhistische gedachte geen plaats voor een uiterlijke kracht of werking die de slechte daden straft en de goede daden beloont. Boeddhisten nemen hun toevlucht niet tot wat voor bijzonder begiftigd wezen dan ook noch bidden zij tot wat voor niet waar te nemen individu dan ook om hen Bevrijding te schenken. Zelfs de Verheven Boeddha kon ze niet bevrijden van de keten van *samsara*. In onszelf ligt de kracht om

onze levens te vormen. Boeddhisten zijn *kammawadins*, zij geloven in de werkzaamheid van handelingen, goed en slecht.

Volgens de leringen van de Boeddha is de direkte oorzaak van de verschillen en ongelijkheden van geboorte in dit leven de *atitakamma* ofwel de goede en slechte handelingen van elk individu in voorgaande levens. Met andere woorden, elk mens oogst wat hij in het verleden heeft gezaaid. Op dezelfde wijze vormen zijn handelingen die hij hier verricht zijn leven hierna.

In alle goede of slechte handelingen vormt de geest de meest belangrijke faktor.

"Alle mentale toestanden hebben de geest als hun voorloper; de geest is de eerste; alles is door de geest geschapen. Als men spreekt of handelt met een bezoedelde geest volgt hem de pijn gelijk het wiel van de kar de hoef van het lastdier volgt."

Op dezelfde wijze "volgt hem geluk gelijk de nimmer aflatende schaduw ten gevolge van de geesteswerkzaamheid, de woorden die gesproken en de daden die verricht worden met een zuivere en onbewogen geest."[1]

De mens kiest altijd of voor het goede of voor het slechte. Dit kiezen is onvermijdelijk en hangt geheel af van zijn eigen handelingen en omgeving.

De wereld schijnt onvolmaakt en onevenwichtig te zijn. Wij worden te vaak gekonfronteerd met veel problemen en tekortkomingen. De mensen verschillen van elkaar op vele wijzen en in veel opzichten. We zien dat onder ons mensen - laat staan het dierenrijk - sommigen geboren worden als diep ongelukkige wrakken, verzonken in diepe ellende en uiterst ongelukkig; anderen die geboren worden in een toestand van

overvloed en geluk waardoor zij kunnen genieten van een leven van welzijn en niets wetend van de ellende van de wereld. Verder zijn een paar uitverkorenen begiftigd met een scherp verstand en grote mentale bekwaamheid, terwijl velen in onwetendheid zijn gehuld. Hoe komt het dat sommigen onder ons gezegend zijn met gezondheid, schoonheid, oprechte vrienden en dierbare verwanten, terwijl anderen verachtelijke zwakkelingen, behoeftig en eenzaam zijn? Hoe komt het dat sommigen geboren zijn om te genieten van een lang leven terwijl anderen sterven in de bloei van hun leven? Waarom zijn sommigen gezegend met overvloed, roem en erkenning? Waarom worden dié dingen die menselijke wezens nodig hebben onbeperkt uitgegeven aan een paar uitverkorenen, terwijl anderen in het geheel genegeerd worden? Dit zijn ingewikkelde problemen die om een oplossing vragen.[2]

Als we er zelfs maar even stil bij staan en het onpartijdig navorsen en verstandelijk onderzoeken, zullen we ontdekken dat deze uiteenlopende verschillen niet het werk zijn van een uiterlijke werking of een hoger menselijk wezen. Wij zullen ontdekken dat wij zelf verantwoordelijk zijn voor onze daden - of deze nu goed of slecht zijn - en dat wij zelf de veroorzakers zijn van ons eigen *kamma*.

De Boeddha zegt:

"Overeenkomstig het zaad dat gezaaid is,
Is ook de vrucht die u ervan zal oogsten.
Degene die het goede verricht (zal) het goede verkrijgen.
Degene die het slechte verricht (zal) het slechte oogsten.
Als het zaad gezaaid en goed geplant is
Zult gij de vrucht ervan genieten."

Het is eenvoudigweg niet mogelijk om zich een uiterlijke werking of een of ander almachtig wezen voor te stellen die zijn giften aan de diverse personen aan de hand van verschillende maatstaven verdeelt en die bij

tijden al zijn giften op hetzelfde individu doet neerkomen. Is het niet veel realistischer om te zeggen:

> "Wat iemand ook doet, hij zal het in zichzelf terugvinden;
> Iemand die goed is het goede; en het slechte wat bepaald is door de slechte.
> Op deze wijze zijn al onze daden gelijk zaden en brengen zij soortgelijke vrucht voort."
>
> "En de afgebeulde slaaf kan een prins worden door vriendelijke waardigheid en verkregen verdiensten.
> Een koning kan in vodden over de aarde ronddolen door de verrichte en niet-verrichte daden."

Boeddhisten maken de Boeddha (of een bovenmenselijk wezen of een dewa of een buitengewoon begenadigd wezen) geen verwijten voor het lijden van de mensen, noch prijzen zij hem voor het geluk dat de mens ervaart.

De kennis van *kamma* en *kamma-wipaka*, de wet van oorzaak en gevolg of morele oorzakelijkheid, zet een waar Boeddhist aan tot het zich onthouden van het slechte en het verrichten van het goede. Degene die oorzaak en gevolg beseft is ervan doordrongen dat alleen maar zijn eigen handelingen en niets anders zijn leven diep ongelukkig of het tegengestelde doet worden. Hij weet dat de direkte oorzaak van de verschillen en ongelijkheden van geboorte in dit leven gelegen zijn in de goede en slechte handelingen van elk individu in vorige levens en in dit leven.

"De tegenwoordige mens is het produkt van miljoenen herhalingen van gedachten en handelingen. Hij is niet pasklaar; hij wordt en is nog steeds in wording. Zijn karakter is door zijn eigen keuze voorbestemd. Door de gekonditioneerdheid wordt men datgene wat men denkt of doet."

Men moet echter wel voor ogen houden dat volgens het Boeddhisme niet alles wat zich voordoet te wijten is aan voorgaande handelingen. Ten

tijde van het leven van de Boeddha hielden sektariërs als Nigantha Natapoetta, Makkhali Gosala en anderen de mening erop na dat alles wat een individu ervaart - of het nu aangenaam, onaangenaam of geen van beide is - voortkomt uit vorige handelingen of vroeger *kamma*. De Boeddha verwierp deze theorie van uitsluitend voorbestemming door het verleden (*poebbekatahetoe*) echter als ongegrond. Veel dingen zijn het resultaat van onze daden verricht in dit huidige leven en van uitwendige oorzaak. Daarom is het niet juist om te stellen dat alles zich voordoet ten gevolge van *kamma* of handelingen uit het verleden.

Het is toch absurd om het falen van een student die louter door luiheid van zijn zijde zakt voor een eksamen, toe te schrijven aan zijn vroegere *kamma*.[3] Is het niet net zo belachelijk om, als een persoon door zijn onvoorzichtig jachten struikelt over een steen of iets dergelijks, dit ongelukje toe te schrijven aan zijn vroegere handelingen die in het verleden zijn verricht.

Maar als de oorzaken en voorwaarden van dingen vernietigd zijn, houden de gevolgen eveneens automatisch op. Lijden zal verdwijnen als de verscheidene wortels van de oorzaak van lijden verwijderd zijn. Als iemand bijvoorbeeld een mangopit tot as verbrandt, brengt hij daarmee een einde aan de kiemkracht en die pit zal daardoor nooit een mangoplant kunnen voortbrengen. Dit geldt ook voor al wat is samengesteld (*sankhara*), levend of levenloos. Daar *kamma* ons eigen maaksel is hebben wij de kracht deze eindeloze keten, dit levensrad (*bhawacakka*) te verbreken. Verwijzend naar de Verlichten die zichzelf hebben overwonnen door het ontwortelen van de bezoedelingen, verklaart de Boeddha in de *Ratana Soetta*:[4]

> "Hun verleden is uitgeblust en er is geen nieuwe wording meer.[5]
> Hun gedachten zijn niet meer gehecht aan een toekomstige geboorte.
> Zij zijn zonder de zaden van wording[6] en er is geen begeerte meer naar groei.
> De wijzen gaan uit gelijk een lamp."[7]

De *Paticca Samoeppada* met zijn twaalf schakels beginnende met *onwetendheid* en eindigend met *ouder-worden-en-dood,* toont hoe de geketende mens geboorte na geboorte doolt in *samsara.* Maar door zich van deze twaalf faktoren te ontdoen, kan hij zich bevrijden van lijden en wedergeboorte. De Boeddha heeft ons de weg geleerd om een einde te maken aan dit herhaald ronddolen. Door de inspanning om dit levensrad stop te zetten kunnen we de weg vinden uit deze wirwar. Aldus luiden de woorden van de Boeddha over dit ophouden van het lijden:

"Door het volledig ophouden van onwetendheid, houden wilskrachtige formaties op;
Door het ophouden van wilskrachtige formaties, bewustzijn;
Door het ophouden van bewustzijn, geaardheid-stoffelijkheid;
Door het ophouden van geaardheid-stoffelijkheid, de zesvoudige basis;
Door het ophouden van de zesvoudige basis, kontakt;
Door het ophouden van kontakt, gevoel;
Door het ophouden van gevoel, begeerte;
Door het ophouden van begeerte, gehechtheid;
Door het ophouden van de gehechtheid, wording;
Door het ophouden van wording, geboorte;
Door het ophouden van geboorte houden ouderdom-en-dood, smart, jammer, pijn, ellende en wanhoop op.
Aldus houdt dit hele samenstel van lijden op."[8]

Alhoewel het begrip tijd in het Boeddhisme wordt beschouwd als niets dan een konsept (*paññatti*), spreken we in de taal van de schijnbare waarheid (*samoetti sacca*) over drie tijdvakken en de *Paticca Samoeppada* kan beschouwd worden als de afbeelding van drie tijdvakken, te weten, het verleden, het heden en de toekomst. De twee faktoren: *onwetendheid* en *wilskrachtige formaties* (*awiddja* en *sankhara*) behoren tot het verleden; de volgende acht, beginnende met *bewustzijn* (*wiññana*) behoren tot het heden en de laatste, *geboorte, ouderdom-en-dood* behoren tot de toekomst.

In dit levensrad bevinden zich dan de drie verbindende schakels (*sandhi*). Tussen *wilskrachtige formaties* (*sankhara*), de laatste faktor van het verleden en *bewustzijn* (*wiññana*), de eerste faktor van het heden, bevindt zich een schakel bestaande uit een vroegere oorzaak en huidige vrucht (*hetoe-phala*). *Bewustzijn, stoffelijkheid-geaardheid, de zesvoudige basis, kontakt* en *gevoel*, zijn gevolgen in het huidige leven veroorzaakt door *onwetendheid* en *wilskrachtige formaties* in het verleden. Door deze vijf faktoren ontstaan drie andere faktoren, te weten, *begeerte, gehechtheid* en *wording*, die in de toekomst geboorte zullen veroorzaken. Daarom bevindt zich tussen *gevoel* en *begeerte* een andere schakel die bestaat uit een huidige vrucht en een huidige oorzaak (*phala-hetoe*). Door *begeerte, gehechtheid* en *wording* in het heden ontstaat *geboorte, ouder-worden-en-dood* in de toekomst. Daarom is er tussen *wording* en *geboorte* nog een schakel. Deze drie schakels komen overeen met vier onderdelen:

i. onwetendheid, wilskrachtige formaties;
ii. bewustzijn, stoffelijkheid-geaardheid, de zesvoudige basis, kontakt, gevoel;
iii. begeerte, gehechtheid, wording;
iv. geboorte, ouder-worden-en-dood. (zie aanhangsel 1)

"Vijf oorzaken in het verleden
en in het heden een vijfvoudige vrucht.
Vijf oorzaken in het heden
en nog eens een vijfvoudige vrucht in de toekomst."[8]

De tekst vermeldt *onwetendheid* en *wilskrachtige formaties* als vroegere oorzaken. "Maar iemand die onwetend is heeft verlangen en verlangen doet hechten." Deze gehechtheid is de bepalende voorwaarde voor het ontstaan van wording. Daarom worden *begeerte, gehechtheid* en *wording* eveneens hieronder gerekend. Vandaar dat er is verklaard: "Er is in het voorgaande kamma-proces van wording, begoocheling ofwel

onwetendheid; er is akkumulatie ofwel formatie; er is gehechtheid ofwel begeerte; er is omvatten ofwel vasthouden; er is wilskracht ofwel wording; aldus zijn het deze vijf dingen in het voorgaande kamma-proces van wording die hier (in het heden ontstaan) de voorwaarden vormen voor de wedergeboorte schakel."[9]

De vijfvoudige vrucht in het huidige leven, zoals deze aangegeven is in de tekst, wordt door vijf faktoren vertegenwoordigd: *bewustzijn, geaardheid-stoffelijkheid, de zesvoudige basis, kontakt* en *gevoel.*

Er zijn vijf oorzaken die wij nu voortbrengen, waarvan de tekst alleen maar *begeerte, gehechtheid* en *wording* vermeldt. "Maar als *wording* wordt meegerekend, moeten de formaties die er aan voorafgaan of die er mee verbonden zijn ook worden meegerekend. En door *begeerte* en *gehechtheid* mee te rekenen moet *onwetendheid,* wat er mee verbonden is en waardoor iemand wordt begooocheld en waardoor hij *kamma* verricht, ook worden meegerekend. Aldus zijn het er vijf."[10]

De vrucht die wij in de toekomst oogsten is vijfvoudig. Dit wordt vertegenwoordigd door *bewustzijn, geaardheid-stoffelijkheid, de zesvoudige basis, kontakt* en *gevoel.* De tekst vermeldt ook *geboorte* en *ouder-worden-en-dood* als de toekomstige vijfvoudige vrucht. Geboorte wordt in werkelijkheid door deze vijf - beginnende bij *bewustzijn* en eindigende met *gevoel* - vertegenwoordigd. *Ouder-worden-en-dood* is het ouder-worden en de dood in deze vijf.

Door nauwgezette analyse wordt het duidelijk dat er in dit afhankelijk ontstaan (*Paticca Samoeppada*), in dit herhaalde proces van wedergeboorte, in deze kringloop van bestaan, niets bestendigs is, niets wat gelijkt op een blijvende ziel-entiteit die van de ene geboorte naar de andere voortgaat. Alle *dhamma's* zijn oorzakelijk afhankelijk, zij zijn gekonditioneerd (*sabbe dhamma paticcasamoepanna*) en dit proces van gebeurtenissen is geheel verstoken van een *djiwatma* of een *paramatma*

(mikrokosmische ziel, makrokosmische ziel of kosmische ziel). Juist deze erkenning van het feit dat deze *atma* een illusie en een waanbeeld is, maakt de Leer van de Boeddha zo uniek en zo revolutionair.

De Boeddha verklaarde: "Te geloven dat hij die de handeling verricht dezelfde zal zijn als degene die de resultaten van deze handeling ervaart (in het volgende leven), is een ekstreem. Te geloven dat hij die de handeling verricht en degene die de resultaten van deze handeling ervaart twee verschillende personen zijn is het andere extreem. Deze twee extremen heeft de Volmaakte vermeden en Hij onderrichtte de Waarheid die in het midden ligt, te weten: De kammaformaties (zie de formule) worden gekonditioneerd door onwetendheid. Aldus ontstaat dit gehele samenstel van lijden."

Vandaar dat de Ouderlingen zeiden:

"Er is geen verrichter van een daad,
Noch iemand die het resultaat van een daad oogst;
Slechts fenomenen stromen voort
Geen enkele andere mening is juist.
Want er is geen Brahma God,
Schepper van de kringloop van geboorten;
Slechts fenomenen stromen voort -
Oorzaak en bestanddeel hun voorwaarde."[11]

Ter afsluiting van deze verhandeling over afhankelijk ontstaan moet een onduidelijkheid die kan opkomen in de gedachten van de lezer, voorkomen worden. Als overeenkomstig het afhankelijk ontstaan de dingen bepaald worden door voorwaarden, zou men geneigd zijn te denken dat de Boeddha fatalisme of determinisme aanmoedigt en dat menselijke vrijheid en 'vrije wil' terzijde worden geschoven.

Maar wat is fatalisme? Het Woordenboek van de Filosofie verklaart: "Fatalisme is determinisme, speciaal in zijn theologische vorm, wat

verklaart dat alle menselijke aktiviteiten voorbestemd zijn door God." Determinisme is volgens de Oxford English Dictionary "de filosofische leer waarin de menselijke handeling niet vrij is maar bepaald wordt door beweegredenen die beschouwd worden als uitwendige krachten die inwerken op de wil."[12]

De leer van *kamma* weerlegt dat. Een helder begrip van het Boeddhisme toont aan dat de Boeddha de theorie dat alle dingen onveranderlijk bepaald zijn, dat alle dingen zich voordoen door onvermijdelijke noodzakelijkheid, nooit heeft onderschreven. Overal zien we zekere wetten en voorwaarden werkzaam en een van deze is *cetana*, ofwel wilskracht, ofwel *kamma*. Er is geen wetgever, geen uiterlijke werking om in te grijpen in de mentale en stoffelijke gebeurtenissen. Door oorzaken en voorwaarden ontstaan de dingen. Met het ophouden van voorwaarden en oorzaken eindigen de dingen.

De Boeddha onderschreef noch de theorie dat alle dingen onveranderlijk bepaald zijn, dat zij zich voordoen door een onvermijdelijke noodzakelijkheid - dit is Strikt Determinisme (*nyati-wada*), noch verdedigde hij de theorie van Volledig Indeterminisme (*adhiccasamoeppanna*).

Aldus wordt dit eindeloze spel van aktie en reaktie in een eeuwigdurende beweging gehouden door *kamma*, verborgen door onwetendheid en voortgedreven door begeerte. Op geen enkele wijze heeft dit invloed op de vrijheid van de wil en op de verantwoordelijkheid van de mens voor zijn handelingen (zijn *kamma*).

Tot slot nog iets over de 'vrije wil': de wil is niet iets statisch. Het is geen positieve entiteit of een op zichzelf bestaand iets zoals elke andere mentale toestand; daarom is de 'wil' geen ding dat noch vrij noch onvrij is. In feite is 'wil' gekonditioneerd en een voorbijgaand fenomeen.

Voor de oprechte Boeddhist is het primaire belang van het leven niet louter spekulatie of een nutteloos reizen in denkbeeldige gebieden van

grote fantasie, maar het verkrijgen van waar geluk en bevrijding van het lijden. De *Paticca Samoeppada*, die handelt over lijden (*doekkha*) en het ophouden van lijden, is de centrale gedachte van het Boeddhisme en vertegenwoordigt de schone bloem van het Indiase Denken.

1.*Dhammapada*, verzen 1 en 2.
2.*Samyoetta Nikaya*, i, p.227; *Kindred Sayings* I, p.293.
3.Deze opinie wordt besproken in *Angoettara Nikaya*, I, 173.
4.De Juwelen Prediking 14, *Soetta Nipata* (Boeddhayana Publikaties nr.2).
5.Hier wordt bedoeld het *kamma* dat reeds voorbij is en het *kamma* dat nieuw is.
6.Hier betekent zaad het wedergeboorte-bewustzijn.
7.Er wordt gezegd dat de Boeddha deze woorden heeft gesproken toen hij de vlam van een lamp zag uitgaan.
8.Bhikkhoe Ñanamoli, *The Path of Purification*, p.669, Colombo 1956.
9.*Wisoeddhi Magga.*
10.*Wisoeddhi Magga*, p.671.
11.Bhikkhoe Ñanamoli, *the Path of Purification*, p.700.
12.We lezen in de Van Dale, Groot Woordenboek der Nederlandse Taal: Determinisme - noodwendigheidsleer, leer volgens welke onze wilsbepalingen en handelingen geheel door voorafgaande en uiterlijke omstandigheden bepaald worden, die dus de vrijheid van de wil ontkent. Fatalisme - het geloof aan of de leer van een onvermijdelijk voorbeschikt noodlot.

Paṭicca-samuppāda

Anuloma

'Afhankelijk Ontstaan'

(in direkte volgorde: het ontstaan)

i-ii Avijjā-paccayā saṅkhārā
ii-iii Saṅkhārā-paccayā viññāṇaṁ
iii-iv viññāṇa-paccayā nāma-rūpaṁ
iv-v Nāma-rūpa-paccayā saḷāyatanaṁ
v-vi Saḷāyatana-paccayā phasso
vi-vii Phassa-paccayā vedanā
vii-viii Vedanā-paccayā taṇhā
viii-ix Taṇhā-paccayā upādānaṁ
ix-x Upādāna-paccayā bhavo
x-xi Bhava-paccayā jāti
xi-xii Jāti-paccayā jarā-maraṇaṁ soka-parideva-dukkha-domanass-ūpāyāsā sambhavanti. Evametassa kevalassa dukkha-kkhandh-assa samudayo hoti.

UITSPRAAKREGELS voor de Pāli-tekst

a= a (korte klank)
e= e (van: weten)
i= ie (van: niet)
o= o (van: wonen)
u= oe (van: doel)
ā= lange a (evenzo met i en u)
v= w (Indische w)
j= dj
ñ= nj
y= j

NB. In de tekst van de verhandeling zijn de u (oe) v (w) en j (dj) reeds omgezet. Om onduidelijkheid te voorkomen is y niet omgezet.

Paṭicca-samuppāda

Paṭiloma

'Afhankelijk Ontstaan'

(het ophouden)

i-ii	Avijjāyatveva asesa-virāga-nirodhā saṅkhārā-nirodho
ii-iii	Saṅkhārā-nirodhā viññāna-nirodho
iii-iv	Viññāna-nirodhā nāma-rūpa nirodho
iv-v	Nāma-rūpa-nirodhā saḷāyatana-nirodho
v-vi	Saḷāyatana-nirodhā phassa-nirodho
vi-vii	Phassa-nirodhā vedanā-nirodho
vi-viii	Vedanā-nirodhā taṇhā-nirodho
viii-ix	Taṇhā-nirodhā upādāna-nirodho
ix-x	Upādāna-nirodhā bhava-nirodho
x-xi	Bhava-nirodhā jāti-nirodho
xi-xii	Jāti-nirodhā jarā-maraṇaṁ soka-parideva-dukkha-domanass-ūpāyāsā nirujjhanti. Evemetassa kevalassa dukkha-khandhassa nirodho hoti.

(Samyutta Nikāya, ii, 1)

Afhankelijk Ontstaan

Vertaling

Het Ontstaan van het Wiel van Bestaan

i-ii Afhankelijk van Onwetendheid (*awiddjā*) ontstaan Wilskrachtige Formaties (*saṅkhārā*)

ii-iii Afhankelijk van Wilskrachtige Formaties (*saṅkhārā*) ontstaat Doorverbindend of Wedergeboorte Bewustzijn (*wiññāna*)

iii-iv Afhankelijk van Bewustzijn (*wiññāna*) ontstaan Geaardheid-Stoffelijkheid (*nāma-rōēpa*)

iv-v Afhankelijk van Geaardheid-Stoffelijkheid (*nāma-rōēpa*) ontstaat de Zesvoudige Basis (*saḷāyatana*)

v-vi Afhankelijk van de Zesvoudige Basis (*saḷāyatana*) ontstaat Kontakt (*phassa*)

vi-vii Afhankelijk van Kontakt (*phassa*) ontstaat Gevoel (*wedanā*)

vii-viii Afhankelijk van Gevoel (*wedanā*) ontstaat Begeerte (*taṇhā*)

viii-ix Afhankelijk van Begeerte (*taṇhā*) ontstaat Gehechtheid (*oepādāna*)

ix-x Afhankelijk van Gehechtheid (*oepādāna*) ontstaat Wording (*bhawa*)

x-xi Afhankelijk van Wording (*bhawa*) ontstaat Geboorte (*djāti*)

xi-xii Afhankelijk van Geboorte (*djāti*) ontstaat Ouder-worden-en-Dood (*djarā-maraṇa*) en Smart, Jammer, Pijn, Ellende en Wanhoop. Aldus ontstaat dit gehele samenstel van lijden.

Het Ophouden van het Wiel van Bestaan

i-ii Door het volledig ophouden van deze Onwetendheid houden Wilskrachtige Formaties op

ii-iii Door het ophouden van Wilskrachtige Formaties houdt Wedergeboorte-Bewustzijn op

iii-iv Door het ophouden van Wedergeboorte-Bewustzijn houden Geaardheid-Stoffelijkheid op

iv-v Door het ophouden van Geaardheid-Stoffelijkheid houdt de Zesvoudige Basis op

v-vi Door het ophouden van de Zesvoudige Basis houdt Kontakt op

vi-vii Door het ophouden van Kontakt houdt Gevoel op

vii-viii Door het ophouden van Gevoel houdt Begeerte op

viii-ix Door het ophouden van Begeerte houdt Gehechtheid op

ix-x Door het ophouden van Gehechtheid houdt Wording op

x-xi Door het ophouden van Wording houdt Geboorte op

xi-xii Door het ophouden van Geboorte houden Ouder-Worden-en-Dood, alswel Smart, Jammer, Pijn, Ellende en Wanhoop op. Aldus houdt dit gehele samenstel van lijden op.

Aanhangsels

door
Thera Dhammawīranātha

DE BESTAANSGEBIEDEN

ARŌEPALOKA (4)

vormloze werelden

	leeftijdsgrens
N'ewa Saññā N'āsaññayatana	84.000 M.K.
Ākiñcaññāyatana	60.000 M.K.
Wiññāṇañcāyatana	40.000 M.K.
Ākāsānañcayatana	20.000 M.K.

RŌEPALOKA (16)

vormwerelden

	Akaniṭṭha	16.000 M.K.
	Soedassi	8.000 M.K.
	Soedassa	4.000 M.K.
	Atappa	2.000 M.K.
	Awiha	1.000 M.K.
Catoettha Djhāna Bhōemi (Vierde Djhāna Gebied)	Asaññasatta	500 M.K.
	Wehapphala	500 M.K.
Tatiya Djhāna Bhōemi (Derde Djhāna Gebied)	Soebhakiṇha	64 M.K.
	Appamānasoebha	32 M.K.
	Parittasoebha	16 M.K.
Doetiya Djhāna Bhōemi (Tweede Djhāna Gebied)	Ābhassara	8 M.K.
	Appamāṇābha	4 M.K.
	Parittābha	2 M.K.

Pathama Djhāna Bhōēmi (Eerste Djhāna Gebied)	Mahā Brahma Brahma Poerohita Brahma Pārisaddja	1 A.K. 1/2 A.K. 1/3 A.K.

KAMALOKA (11)

zintuiglijke werelden

Soegati (7) **Gelukkige Toestanden**	Paranimmitawasawatti	16.000 H.J.
	Nimmanarati	8.000 H.J.
	Toesita	4.000 H.J.
	Yāma	2.000 H.J.
	Tāwatiṁsa	1.000 H.J.
	Cātoemmahārādjika	500 H.J.
	Manoessa (Gebied der Mensen)	**geen vaste leeftijdsgrens**
Doeggati (4) **Ellendige Toestanden**	Asoerayoni	,,
	Petayoni	,,
	Tiracchānayoni	,,
	Niraya	,,

M.K. = Mahā Kappa

A.K. = Asaṅkheyya Kappa

H.J. = Hemelse Jaren

Vertaling Schema Bestaansgebieden

N'ewa saññā n'āsaññayatana - Rijk van Noch-Waarneming-Noch-Geen-Waarneming
Ākiñcaññāyatana - Rijk van het Niets
Wiññāṇañcāyatana - Rijk van Oneindig Bewustzijn
Ākāsānañcayatana - Rijk van Oneindige Ruimte

Akaniṭṭha - het Hoogste Rijk
Soedassa - Rijk van het Scherp Zien
Soedassi - het Mooie Rijk
Atappa - het Serene Rijk
Awiha - het Duurzame Rijk

Asaññasatta - het Rijk van de Geesteloze Wezens
Wehapphala - het Rijk van de Grote Beloning

Soebhakiṇha - het Rijk van de Gestadige Aura
Appamānasoebha - het Rijk van Oneindige Aura
Parittasoebha - het Rijk van Geringere Aura

Ābhassara - het Rijk van Stralende Luister
Appamāṇābha - het Rijk van Oneindige Luister
Parittābha - het Rijk van Geringere Luister

Mahā Brahma - het Hoogste Brahma Rijk
Brahma Poerohita - het Rijk van Brahma's Ministers
Brahma Pārisaddja - het Rijk van Brahma's Gevolg

Paranimmitawasawatti - Het Rijk van de goden die heersen over de schepping van anderen
Nimmanarati - het Rijk van de goden die zich verheugen in hun eigen schepping
Toesita - het Rijk van Vreugde
Yāma - het Rijk van de Yama goden (yama = datgene wat pijn vernietigt)
Tāwatiṁsa - het Rijk van de Drieendertig Goden
Cātoemmahārādjika - het Rijk van de Vier Koningen

Manoessa - het Menselijk Gebied

Asoerayoni - het Rijk van de Titanen
Petayoni - het Rijk van de Geesten
Tiracchānayoni - het Dierenrijk
Niraya - Hellen, Ellendige Toestanden

3 Tijdseenheden	12 Faktoren of Nidāna's	4 Groepen van elke 5 Eenheden
VERLEDEN	1) Onwetendheid (awiddjā) 2) Wilskrachtige Formaties (saṅkhārā's)	Kamma-proces (kamma-bhawa) 5 Kammische oorzaken: 1, 2, 8, 9, 10
HEDEN	3) Wedergeboortebewustzijn (patisandhiwiññāna) 4) Geaardheid-Stoffelijkheid (nāma-rōēpa) 5) Zesvoudige Basis (saḷāyatana) 6) Kontakt (phassa) 7) Gevoel (wedanā)	Wedergeboorteproces (oeppapatti-bhawa) 5 Kammische resultaten 3, 4, 5, 6, 7
	8) Begeerte (taṇhā) 9) Gehechtheid (oepādāna) 10) Wording (bhawa)	Kamma-proces (kamma-bhawa) 5 Kammische oorzaken: 1, 2, 8, 9, 10
TOEKOMST	11) Geboorte (djāti) 12) Ouder worden en Dood (djarā-marana)	Wedergeboorteproces (oeppapatti-bhawa) 5 Kammische resultaten: 3, 4, 5, 6, 7

Aanhangsel 3

SAṀSĀRA - de Kringloop van Bestaan

Het begin van deze *samsara* is niet waarneembaar; een eerste begin van wezens die - geblokkeerd door onwetendheid en verstrikt in begeerte - zich haasten en spoeden door deze kringloop van wedergeboorte kan niet worden ontdekt.

Wat denkt u, o monniken, wat is meer: de stroom tranen die u al wenend en jammerend heeft vergoten op deze lange weg - zich spoedend en haastend door deze kringloop van wedergeboorte, vereend met datgene wat niet gewenst is en gescheiden van datgene wat gewenst is - deze stroom of al het water van de vier grote oceanen?

Vele malen heeft u geleden onder de dood van uw vader of moeder, van zonen, dochters, broers en zusters. En terwijl u aldus leed, heeft u inderdaad meer tranen vergoten op deze lange weg dan dat er water is in de vier grote oceanen.

Wat denkt u dat meer is: de stromen bloed die gevloeid zijn doordat u onthoofd werd op deze lange weg - deze stromen of al het water van de vier grote oceanen?

Vele malen bent u gegrepen als rovers, overvallers of echtbrekers (door overspel); en doordat u onthoofd bent is er meer bloed gevloeid dan dat er water is in de vier grote oceanen.

En aldus, o monniken, heeft u voor lange tijd lijden ondergaan, kwelling ondergaan, ongeluk ondergaan en een begraafplaats gevuld; waarlijk meer dan genoeg om ontevreden te zijn met al de bestaanstoestanden, meer dan genoeg om uzelf er van af te wenden en u zich er van te bevrijden.

Duur van een Wereldperiode (eon)

Lang, o monniken, duurt een wereldperiode (*kappa*, Skt. *kalpa*) en het is niet mogelijk om deze uit te drukken in jaren, eeuwen, duizend jaren, houderdduizend jaren. Stel dat er een machtige rots is van een kilometer lengte, een kilometer breedte en een kilometer hoogte, zonder breuken of spleten, een vaste massa en telkens na het verstrijken van 100 jaar komt er iemand om met een zijden doek slechts eenmaal over deze rots te wrijven. Op deze wijze zal deze machtige rots sneller verdwijnen dan de duur van een wereldperiode.

Mentale Stoornissen

Spekulaties over de wereld zijn ondenkbaar, moeten niet overwogen worden; als zij overwogen worden leiden zij tot mentale stoornissen en smart.

(Komm.: spekulaties over de wereld als: 'Wie schiep de aarde en de zon?' 'Wie maakte de aarde, de oceanen, wezens, bergen, enzovoorts?' We zouden kunnen denken aan de verschillende waandenkbeelden die hieruit kunnen voortkomen.)

Afhankelijk Ontstaan

Ik zal u, o monniken, het afhankelijk ontstaan onderrichten en verklaren. Luister en schenk aandacht.

(zie tekst van de verhandeling: *anoeloma/patiloma*)

En wat, o monniken, is ouder-worden-en-dood? Verval, afgeleefdheid, uiteenval, vergrijzing, rimpeling van de huid, afname van de levensduur, verleptheid van de vermogens in een of ander wezen, in een of andere groep, is datgene wat ouder worden wordt genoemd. Wegvallen of verval, scheiding, verdwijnen van de samenstellende faktoren, voltooi-

ing van de tijdsduur, het opgeven van het lichaam in een of ander wezen, in een of andere groep is datgene wat dood wordt genoemd.

En wat, o monniken, is geboorte?

Geboorte, voortzettende geboorte, konseptie, voortplanting, verschijning van de samenstellende faktoren, het verkrijgen van zintuiglijke vermogens is datgene wat geboorte wordt genoemd.[1]

En wat, o monniken, is wording?

Er zijn drie wordingen: wording in *kamaloka*, wording in *roepaloka* en wording in *aroepaloka*. Dit wordt wording genoemd.

En wat, o monniken, is gehechtheid?

Er zijn vier gehechtheden: gehechtheid aan wensen, gehechtheid aan meningen, gehechtheid aan regels en rituelen, gehechtheid aan de leer van het zelf. Dit wordt gehechtheid genoemd.

En wat, o monniken, is begeerte?

Er zijn zes groepen van begeerte: begeerte naar het geziene, begeerte naar het gehoorde, begeerte naar geuren, begeerte naar smaken, begeerte naar tastbare voorwerpen, begeerte naar idee-n. Dit wordt begeerte genoemd.

En wat, o monniken, is gevoel?

Er zijn zes groepen van gevoel: gevoel, voortgekomen uit visueel kontakt . . .

En wat, o monniken, is kontakt?

Er zijn zes groepen van kontakt: visueel kontakt . . .

En wat, o monniken, is de zesvoudige basis?

De basis van het oog, de basis van het oor . . .

En wat, o monniken, is geaardheid-stoffelijkheid?[2]

Gevoel, waarneming, wilskracht, kontakt, aandacht worden geaardheid (geest) genoemd. De vier grote elementen en de vorm die daarvan afgeleid wordt worden stoffelijkheid genoemd. Deze geaardheid en stoffelijkheid worden Geaardheid-Stoffelijkheid genoemd.

En wat, o monniken, is bewustzijn?

Dit zijn de zes groepen van bewustzijn: oog-bewustzijn, oor-bewustzijn, . . .

En wat, o monniken, zijn wilskrachtige formaties?

Dit zijn de drie wilskrachtige formaties van daad, spraak en geest.[3] Deze worden Wilskrachtige Formaties genoemd.

En wat, o monniken, is onwetendheid?

Onwetendheid wat betreft lijden, het ontstaan ervan, het ophouden ervan en de weg die leidt tot het ophouden ervan wordt Onwetendheid genoemd.

1.Met geboorte wordt hier gedoeld op de periode van het embryonale proces dat begint bij de konseptie en eindigt bij het geboren worden.
2.Hier is de vertaling van de verhandeling aangehouden. Alternatieve vertalingen zijn: Geest(elijke) en Stof(felijke verschijnselen), naam-vorm; d.w.z. de *cetasika's* en het lichaam.
3.D.w.z. de heilzame en niet-heilzame handelingen van lichaam, spraak en gedachten.

Boeddhayāna Publikaties

sinds 1978

Andere Publikaties in de Boeddhayāna Publikaties reeks:

13. De Goede Tekenen in het Leven - *Thera Dhammawīranātha*
14. Een Ontmoeting met het Boeddhisme - *Thera Dhammawīranātha*
15. Een Praktische Gids tot de Boeddhistische Meditatie - *Thera Dhammawīranātha*
17. De Beoefening van Liefdevolle Vriendelijkheid - *Thera Dhammawīranātha*
22. De Boeddhistische Leerstelling van Kamma - *bloemlezing: N. Moonen*
27. Kontemplatie op de Zintuigen - *Mahāsi Sayādaw*
29. Schitterende Overwinningen - *Acarya Buddharakkhita*
33. Het Aloude Pad van de Boeddha - *Thera Piyadassi*
39. Levende Dhamma - *Thera Dhammawīranātha*

Als u meer informaties wilt over de reeks Boeddhayāna Publikaties of over het Boeddhayāna Centrum kunt u onze katalogus en informatieblad opvragen door f 2,50 te storten op Postbank 38.25.806 of ABN 54.51.22.619 tnv Ned. Buddha-Dhamma Stichting onder vermelding van katalogus en/of informatieblad, waarna deze u per omgaande worden toegestuurd.

BOEDDHAYĀNA PUBLIKATIES verschijnen 3x per jaar.

BOEDDHAYĀNA UITGEVERIJ
Stephensonstraat 13
2561 XP 's Gravenhage

THERAWĀDA BOEDDHISME

€ 2,5-

C

Toen de Boeddha onder de Bodhi-boom de Verlichting bereikte kreeg Hij volledig inzicht in de wet van oorzaak en gevolg waardoor het bestaan gevormd wordt. De Boeddha spreekt over gekonditioneerdheid, een natuurlijke wet, waarin geen eerste oorzaak is te vinden. De twaalf faktoren van de leerstelling van het Afhankelijk Ontstaan – *paṭicca samoeppāda* – demonstreren duidelijk hoe dingen veelvoudig veroorzaakt zijn. Deze diepzinnige leerstelling uit de Abhidhamma Piṭaka, beknopt en helder uiteengezet door de Eerwaarde Thera Piyadassi, is een bron van inspiratie en verdieping voor de toegewijde onderzoeker van de Dhamma.

Uitgegeven door Boeddhayāna Uitgeverij
Organisatie zonder winstdoeleinden
ISBN 90-71329-08-9